

Szkoła organistowska w Przemyślu (1838 - 1914)¹

W okresie przedrozbiorowym na terenie diecezji przemyskiej osoby obejmujące funkcję organisty wykształcenie muzyczne zdobywały najczęściej w następujących ośrodkach edukacyjnych: przemyskiej szkole katedralnej², jezuickich bursach muzycznych działających w Jarosławiu, Krośnie, Przemyślu i Samborze³, dominikań-

Wykaz niektórych skrótów:

BIM KUL – Biblioteka Instytutu Muzykologii KUL

j.w. – jak wyżej

npg. – niepaginowany

o. ł. – obrządku łacińskiego

zł – złoty

złr – złoty reński

¹ Podstawę źródłową do napisania niniejszego artykułu stanowiły wykazy szkół na terenie diecezji przemyskiej, sprawozdania z działalności szkoły organistowskiej oraz anonse zamieszczone w czasopismach: „Bonus Pastor” (1877-1882 i 1885-1890), „Dobry Pasterz”(1883-1885), „Echo z nad Sanu” (1885), „Gazeta Kościelna” (1893-1929), „Kronika diecezji przemyskiej” (1901-1925), „Kurenda konsystorza biskupiego przemyskiego obrz. łac”(1840-1899), „Młynarz”(1889), „Muzyka kościelna” (1886, 1888-1899), „Przegląd przemyski” (1912-1914), „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy”(1833-1840), „Schematismus universi cleri saecularis et regularis Dioecesis Premisliensis ritus latini” (1837-1914, 1917, 1919, 1921 i 1923-1938), „Tygodnik Katolicki” (1891-1892), „Wiadomości Katolickie” (1883-1890). Historię omawianej szkoły organistowskiej przedstawia w pracy magisterskiej ks. Stanisław Stodolak. Zawiera ona cenne informacje pochodzące z Archiwum Kapituły Przemyskiej, S. Stodolak, *Muzyka wokalna i instrumentalna w kościołach Przemyśla w okresie zaboru austriackiego /1772-1914/, Lublin 1980, mps pracy magisterskiej w Biblioteka Instytutu Muzyki KUL.*

² Szkoła katedralna funkcjonowała do 1. poł. XVIII w., R. Pelczar, *Zarys dziejów szkoły katedralnej obrządku łacińskiego w Przemyślu*, „Rocznik Przemyski” (dalej cyt. RP) 29-30 (1993/1994), z. 5 (1), s. 405, 411, 413-414.

³ J. Kochanowicz, *Geneza, organizacja i działalność jezuickich burs muzycznych*, w: *Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich*, pod red. A. Biesia SJ i L. Grzebienia SJ, t. 7, cz. 1, Kraków 2002, s. 67, 71, 77-78, 283-285.

skiej bursie muzycznej w Borku Starym k. Rzeszowa⁴, szkołach parafialnych⁵. Ponadto istniała praktyka prywatnej nauki gry na organach⁶, do której zaliczyć można również nauczanie zdolnych chłopców gry na organach i chorału przez dwóch „kapelistów” chóru katedralnego⁷ oraz obowiązek nauczania muzyki przez seniora bractwa muzycznego działającego przy katedrze przemyskiej⁸. Wobec zapoczątkowanego w 1. poł. XVIII w. kryzysu gospodarczego oraz kulturalnego, w tym edukacji elementarnej oraz braku należytego wykształcenia organistów, a następnie po rozbiore Polski i wcieleniu Galicji, w tym diecezji przemyskiej w całości do Austrii, wymienione wyżej ośrodki szkolnictwa uległy likwidacji.

⁴ J. Prosnak, *Z dziejów nauczania muzyki i śpiewu w ośrodkach klasztornych i diecezjalnych w Polsce do wieku XIX*, w: *Stan badań nad muzyką religijną w kulturze polskiej*, red. J. Pikulik, Warszawa 1973, s. 147-148; bursa muzyczna w Borku Starym funkcjonowała w latach 1765-1783, R. Świętochowski, *Tradycje muzyczne Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, „Muzyka” 8 (1963), nr 4 (31), s. 25.

⁵ Synod diecezji przemyskiej z 1723 r. w statucie nr XXXI *De scholis* ubolewa, że przy niektórych kościołach brak nauczyciela, kantora albo organisty oraz że młodzież nie kształci się w śpiewie chorału gregoriańskiego (J. Sawicki, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 8: *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*, Wrocław 1955, s. 336-338). Jest wielce prawdopodobnym, że w tym czasie w większości parafii wiejskich funkcję organisty, po krótkim szkoleniu u starszego organisty, obejmowali byli uczniowie szkół parafialnych. W 1752 r. bp Sierakowski nakazał dbać o szkoły parafialne, które „powinny dostarczać wyszkolonych organistów”, J. Ataman, *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*, Warszawa 1938, s. 194.

⁶ Z. Felczyński, *Z dziejów życia muzycznego Przemyśla*, RP 13 (1970), s. 474; W. Głowa, *Niedzielna Służba Boża w kościołach parafialnych diecezji przemyskiej w pierwszej połowie XVIII wieku w świetle wizytacji biskupich*, Przemyśl 1993, s. 106, 110; I. Pawlak, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Lublin 2001, s. 264.

⁷ W związku z brakiem należycie wykształconych organistów bp Wacław Hieronim Sierakowski w 1749 r. zwraca się do dziekanów, aby wyszukiwali zdolnych chłopców i wysyłali ich do „kapelistów” chóru katedralnego w celu nauki chorału oraz gry na organach, Ataman, dz. cyt., s. 194.

⁸ Bractwo muzyczne przy katedrze przemyskiej zostało utworzone w 1754 r. na mocy przywileju Króla Polski Augusta III, S. Stodolak, *Muzyka wokalna i instrumentalna w kościołach Przemyśla w okresie zaboru austriackiego /1772-1914/*, s. 44.

cji⁹, muzyka kościelna znacząco podupadła, a organiści nie znaczyli już tyle, co wcześniej¹⁰.

Powstanie szkoły organistowskiej

Do powstania szkoły organistowskiej przyczyniły się *de facto* władze austriackie, które rozporządzeniem gubernialnym z dn. 11 lipca 1837 postawiły ordynariatowi diecezjalnemu następujące wymagania:

§ 9. *Po upływie sześciu lat, tj. począwszy od 1 sierpnia 1843 r., żadnemu proboszczowi czy beneficjantowi nie będzie wolno zatrudnić organisty, który nie posiada jednocześnie zgodnego z przepisami wykształcenia do nauczania w szkole, i który nie odznacza się gruntowną wiedzą w dziedzinie muzyki kościelnej i śpiewu kościelnego, nabytą w publicznej placówce kształcenia muzycznego. Przy załatwianiu spraw związanych z przyjęciem na stanowisko organisty, na proboszczów i beneficjantów nakłada się jednocześnie obowiązek podjęcia działań mających na celu połączenie tej służby z posadą nauczyciela szkolnego.*

§ 10. *Przekroczenie zakazu z poprzedniego paragrafu będzie skutkowało nie tylko zwolnieniem zatrudnionego organisty, lecz także zarządzeniem do poniesienia ewentualnych kosztów komisji bądź odpowiedniej kary pieniężnej¹¹.*

Aby sprostać powyższym wymaganiom, ówczesny biskup przemyski Michał Tomasz Korczyński¹² założył w 1838 r. w

⁹ W. Tokarz, *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909, s. 392-393; Świętochowski, art. cyt., s. 25; Stodolak, dz. cyt., s. 100-101; Kochanowicz, dz. cyt., s. 283-285.

¹⁰ *O towarzyszeniu na organach do śpiewu ludowego*, „Muzyka Kościelna” (dalej cyt. MK) 11 (1891), nr 5, s. 35; Felczyński, art. cyt., s. 484; R. Pelczar, *Siecłacińskich szkół parafialnych w Ziemi Przemyskiej i Sanockiej od XIV w. do 1772 r.*, RP 28 (1991/1992), s. 71. Pawlak, dz. cyt., s. 264.

¹¹ „Kurenda konsystorza biskupiego przemyskiego obrz. łać” (dalej cyt. KKBP) 1841, nr 4, rozp. nr 380.

¹² Korczyński Michał Tomasz, h. Sas, krypt.: M.K.B.P., (13 XII 1784-8 X 1839), biskup przemyski, pastoralista, redaktor i wydawca. Urodził się Tarnowicach, do gimnazjum uczęszczał w Przemyślu. Studiował we Lwowie, po czym jako alumn seminarium w Przemyślu (1905) wstąpił do lwowskiego Seminarium Generalnego, a po I roku został wysłany do Wiednia, gdzie przyjął święcenia (1808).

Przemyślu szkołę, która miała za zadanie kształcić przyszłych organistów i zarazem nauczycieli przy szkołach parafialnych¹³. Została ona wyposażona przez bpa Korczyńskiego w odpowiedni fundusz oraz niezbędne materiały naukowe: instrument i podręczniki¹⁴.

Pierwsza wzmianka o szkole organistowskiej w wykazie szkół znajdujących się na obszarze parafii katedralnej w Przemyślu występuje dopiero w 1849 r.¹⁵, a to stwarzałoby wątpliwości, co do istnienia szkoły w latach 1838-1849. Jednakże fakt, że bp Franciszek Ksawery Zachariasiewicz (1840-1845) polecił dbać o odpowiedni poziom w przygotowaniu organistów oraz zarządził, aby po parafiach zatrudniano tylko takich organistów, którzy mogą prowa-

Doktor teologii wiedeńskiego Uniwersytetu (1809). Prokurator kapituły, sekretarz w konsystorzu, nauczyciel religii i j. greckiego w Gimnazjum przemyskim (od XI 1809), proboszcz w Zgórsku k. Mielca i wicedziekan radomyski (III 1812-15-VIII 1818). Kanonik kapituły przemyskiej (1816/17), scholastyk (1818), wizytator szkół ludowych w diecezji (1818-1827), dziekan kapituły (1820). 13 III 1834 r. mianowany biskupem przemyskim, 17 VIII t.r. otrzymał w Wiedniu konsekrację biskupią i 29 IX objął rządy diecezji. Przyczynił się do restauracji kościołów, zwiększenia uposażenia najuboższych proboszczów oraz rozwoju oświaty, prowadził działalność pisarską i wydawniczą, założył czasopismo *Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy*. *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. 2, Warszawa 1982, s. 352; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999*. *Słownik Biograficzny*, Warszawa 2000, s. 214-215.

¹³ *Nekrolog*, „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” (dalej cyt. PCP) 7 (1839), z. 4, s. 111; W tym czasie w Przemyślu była to już druga placówka oświatowa kształcąca zarówno nauczycieli szkół elementarnych jak i odpowiedzialnych za śpiew *ministri ecclesiae*. W 1817 r. grecko katolicki bp M. Lewicki oraz jego następca bp Jan Śnigurski założyli „*Diakowczytelski Instytut*” zwany oficjalnie „*Institutm Cantorum et Magistrorum Scholae*” (Felczyński, art. cyt., s. 482). Tego typu szkoły istniały także na terenie ówczesnego Królestwa Polskiego. Według rocznika urzędowego z 1826 r. Instytut Nauczycieli Elementarnych i Organistów znajdował się w Puławach i Łowiczu (PCP 1 (1833), z 3, s. 88-89), zaś na terenie zapewne Galicji w 1841 r. znajdowało się trzy placówki kształcenia przyszłych nauczycieli szkół parafialnych i organistów, KKBP 1841, nr 4, nr 380.

¹⁴ J. Nikodemowicz, *Reorganizacja szkoły organistów w Przemyślu*, „Kronika diecezji przemyskiej” (dalej cyt. KDP) 1 (1901), z. 12, s. 447.

¹⁵ „*Schematismus universi cleri saecularis et regularis Dioecesis Premisliensis ritus latini pro anno Domini 1849*” (dalej cyt. SP 1849), s. 25; SP 1850, s. 18; SP 1851, s. 18; SP 1852, s. 18; SP 1853, s. 18; SP 1854, s. 18; SP 1855, s. 18; SP 1856, s. 18; SP 1857, s. 18; SP 1858, s. 18; SP 1859, s. 18; SP 1860, s. 18; SP 1861, s. 18.

dzieć miejscową szkołę parafialną¹⁶, wskazywałyby na aktywność szkoły w tychże latach. Jak wynika ze spisu szkół na terenie diecezji przemyskiej, polecenie bpa Zachariasiewicza zostało wykonane, gdyż w 1838 r. w szkołach parafialnych na terenie diecezji przemyskiej funkcję nauczyciela pełniło pięciu organistów, zaś w 1845 r. było ich już trzydziestu jeden¹⁷. Z całą pewnością szkoła organistowska w Przemyśle odgrywała istotną rolę w kształceniu nie tylko organistów, ale i nauczycieli szkół parafialnych do 1868 r.¹⁸, kiedy to usunięto nadzór Kościoła (od 1804 r.) w zakresie szkolnictwa z wyjątkiem nauki religii¹⁹. Po tym roku znaczenie szkoły bez wątpienia zmalało, a dowodem tego może być fakt, że Leopold Hauser w *Monografii Miasta Przemyśla* nie wymienia szkoły organistowskiej wśród licznych szkół tego miasta²⁰. Funkcjonowała szkoła organistowska zapewne do końca roku szkolnego 1884/85²¹. Zaprzestanie działalności w tym roku szkolnym było

¹⁶ Stodolak, dz. cyt., s. 34.

¹⁷ *Status scholarum nationalium in dioecesi Premisliensi r. l. pro Anno 1838*, SP 1838, s. 1-15; *Schematismus der Volksschulen und des Lehrpersonals in der Przemysler lat. Diocese für da Jahr 1845*, SP 1845, s. 6-19.

¹⁸ O działalności szkoły w latach 1849-1861 dowiadujemy się ze spisu szkół działających na terenie parafii katedralnej (SP 1849, s. 25; SP 1850, s. 18; SP 1851, s. 18; SP 1852, s. 18; SP 1853, s. 18; SP 1854, s. 18; SP 1855, s. 18; SP 1856, s. 18; SP 1857, s. 18; SP 1858, s. 18; SP 1859, s. 18; SP 1860, s. 18; SP 1861, s. 18.), a jako szkoła działająca na terenie diecezji przemyskiej występuje dopiero od 1861 r. do 1868 r. (*Szematyzm szkół ludowych i ich nauczycieli pod Kierunkiem Konsystorza Przemyskiego o. ł. na rok 1861*, SP 1861, s. 6; SP 1862, s. 6; SP 1863, s. 6; SP 1864, s. 6; SP 1865, s. 6; SP 1866, s. 6; SP 1867, s. 6; SP 1868, s. 6). Twierdzenie ks. Jakuba Federkiewicza, że szkołę organistowską w Przemyśle należycie zaczęto organizować dopiero od 1890 r. wydaje się niesłuszne, Federkiewicz, *Kapituła przemyska ob. łac.*, KDP 12 (1912), z. 6, s. 209.

¹⁹ J. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t.4 cz. 2, Lwów 1920, s. 144; *Historia Kościoła w Polsce*, t.2/1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1979, s. 618-619.

²⁰ Dzieło powstało w latach 1878-1882, L. Hauser, *Monografia Miasta Przemyśla*, Przemyśl 1991, s. XIX-XXI, s. 244-250.

²¹ KKBP 1875, nr 6, s. 5: „*Institut ten [szkoła organistowska] dotąd utrzymuje się...*”; Dn. 23 sierpnia 1879 r. ukazała się relacja z egzaminu na zakończenie roku szkolnego oraz podano informację o rozpoczęciu nowego roku szkolnego (*Z Przemyśla*, „*Bonus Pastor*” (dalej cyt. BP) 3 (1879), nr 17, s. 139). Za faktem istnienia szkoły w latach 1878-1885 przemawiają także wzmianki dotyczące ulokowania budynku szkoły i o pracujących w niej księżach katechetach (SP 1878, s.

spowodowane z całą pewnością brakiem funduszy, a być może także brakiem należytej opieki i organizacji. Prawdopodobnie dlatego już w 1884 r. kapłańskie Bractwo „Boni Pastoris” z powodu nieodpowiedniego funkcjonowania szkoły, a przede wszystkim złego przygotowania zawodowego przyszłych organistów, zwróciło się do konsystorza, aby podjął on inicjatywę założenia szkoły organistowskiej²². Władze diecezjalne rozumiejąc znaczenie, jakie spełnia muzyka w czasie nabożeństw, a tym samym odpowiednio wykształcony organista, w 1885 podjęły próbę założenia takiej szkoły²³. W czerwcu tegoż roku w *Kurendzie* ukazało się wezwanie konsystorza do duchowieństwa z prośbą o zobowiązanie się do regularnego finansowego wsparcia szkoły. Zachętą miało być oświadczenie ówczesnego bpa Łukasza Soleckiego (1882-1900), który zobowiązał się wspomagać szkołę sumą 150 zł rocznie. Według planów szkoła miała rozpocząć swoją działalność tuż po wakacjach 1885 r.²⁴, jednak tak się nie stało. Dopiero na początku 1889 r. ponownie rozpoczęto starania o wznowienie jej działalności. Wówczas władze diecezjalne miały już zadeklarowaną roczną kwotę w wysokości 500 zł ze strony duchowieństwa oraz plan kształcenia przyszłych organi-

32; SP 1879, s. 32; SP 1880, s. 31-32; SP 1881, s. 31-32; SP 1882, s. 32; SP 1883, s. 35-36; SP 1884, s. 36-37; SP 1885, s. 37-38). Wszakże w schematyzmie na 1886 r. wspomina się o szkole organistów na przedmieściach Przemyśla (SP 1886, s. 38), jednak wydają się to mało prawdopodobne, aby szkoła w tym roku istniała, a podana informacja była zapewne błędem w druku.

²² KKBP 1885, nr 7, s. 87; „Echo z nad Sanu” (dalej cyt. EznS)1 (1885), nr 13, s. 3.

²³ KKBP 1885, nr 7, s. 85-86: *„Tym czasem dla braku odpowiedniego wykształcenia organistów, i tekst liturgiczny bywa często przekręcany, i nuta tak skarykaturowana, tak niedołążnie oddana, iż niemile na słuchaczach robi wrażenie, że śmiech raczej wzbudza, aniżeli nastraja do powagi, wzniosłych uczuć i gorących modłów, a nawet daje okazję klasie więcej wykształconej, do uwag ubliżających naszym obrzędom”*; EznS 1 (1885), nr 13, s. 3; KKBP 1891, nr 9, s. 161: *„...bez której [szkoły organistowskiej] podniesienie i uwydatnienie piękności i świętości liturgii Kościoła nie da się uzyskać. Wobec wzmagającej się oświaty w naszych czasach, wzmagają się i wymogi katolików, co do gustu w śpiewie i graniu w świątyniach – nie dopuszczajmy więc do tego, aby w świątyniach naszych ta forma liturgii obrażała ucho pobożnych, a mniej pobożnych odstręczała od uczęszczania na nabożeństwo bodaj z tego tytułu, że organista złym śpiewem i graniem nie pozwoli im się pomodlić”*.

²⁴ KKBP 1885, nr 7, s. 88; EznS 1 (1885), nr 13, s. 3.

stów²⁵. Opiekę nad szkołą bp Solecki powierzył kapitule, zaś organizacją szkoły zajęli się ks. Jakub Federkiewicz²⁶, opiekun szkoły i nauczyciel w latach 1889-1900 oraz jej organista katedralny Jan Wójcik²⁷. Od 1 października 1889 r. szkoła ponownie zaczęła

²⁵ KKBP 1889, nr 3, s. 30-31; *Projekt do założenia szkoły organistowskiej w Przemyślu*, MK 9 (1889) nr 4, s. 26-27.

²⁶ Federkiewicz Jakub, krypt.: F, X. F. (25 VII 1852-7 VII 1926) historyk regionalny. Urodził się w Rymanowie n. Wisłokiem. Do gimnazjum uczęszczał w Rzeszowie, gdzie zdał egzamin dojrzałości (1872). Kształcił się w Przemyślu (1872-1876), gdzie przyjął święcenia (1876). Wikariusz w Pruchniku (do 1 II 1877). Studiował teologię we Wiedniu (od II 1877 do VI 1878), jednak ze względów zdrowotnych przerwał studia i wrócił do Przemyśla. Prefekt w Seminarium Duchownym w Przemyślu, kapelan biskupa, wykładowca w przemyskim Instytucie Teologicznym. Powołany do katedralnej kapituły przemyskiej (1889), dziekan tejże kapituły (1923). Protonotariusz apostolski i oficjał, radca w konsystorzu biskupim, obrońca węzła małżeńskiego w sądzie biskupim. Na płaszczyźnie samorządowej: radny Rady Powiatowej i Miejskiej w Przemyślu, prezes Wydziału Kasy Chrześcijańskiej, prezes Wydziału Kasy Rzemieślniczej, działacz Rady Szkolnej Okręgowej i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. *Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918-1981*, red. L. Grzebień, t. 5, Warszawa 1983, s. 358.

²⁷ Wójcik Jan, (1842-1914), nauczyciel, organista, dyrygent. Urodził się w 1842 r. w Bielinach k. Ulanowa. Był żonaty, miał kilkoro dzieci. Ukończył szkołę ludową w Rzeszowie, drugą klasę gimnazjum i trzyletnie seminarium nauczycielskie. Nauczyciel i organista w Kosinie k. Łańcuta (1860-1874), w drodze konkursu organista w katedrze przemyskiej (1874-1914). Bp Łukasz Solecki polecił mu sporządzić projekt reformy chóru katedralnego i muzyki kościelnej w całej diecezji. Projekt odnośnie do naprawy muzyki kościelnej ukazał się w czasopiśmie „Muzyka Kościelna” (1889).

W sprawie reformy muzyki kościelnej w diecezji przemyskiej wnioskował: 1) ulepszenie uposażenia organistów i określenie ich obowiązków zgodnie z funkcją organisty; 2) założenie szkoły organistowskiej w Przemyślu; 3) założenie Towarzystwa św. Wojciecha, które miałyby propagować muzykę kościelną wyłącznie zgodną z duchem kościelnym i liturgicznym oraz wydawać lub prenumerować czasopismo „Muzyka Kościelna”. Nauczyciel muzyki w Szkole Organistów w Przemyślu (1889-1914), dyrektor chóru katedralnego (do 1900). Delegat komitetu organistów w pierwszym ogólnym austriackim wiecu organistów i dyrygentów chóru w Wiedniu (13-15 IX 1899), na którym muzycy kościelni z całego ówczesnego państwa austriackiego protestowali przeciwko niskim zarobkom oraz walczyli o reformę muzyki kościelnej. Wygłosił na wiecu krótką mowę w języku niemieckim, w której przedstawił: szkic historyczny rozwoju muzyki kościelnej w Polsce; stwierdził, że „z upadkiem Polski, upadła znacznie i muzyka kościelna”, a podniesienie muzyki zależne jest od podniesienia stanu organistowskiego. Aktywnie działał jako akompaniator w Towarzystwie Muzycznym w Przemyślu. Znany był jako muzyk grający na zabawach oraz stroiciel fortepianów. Przed

swoją działalność²⁸ dzięki finansowemu wsparciu ze strony duchowieństwa, a także indywidualnych darczyńców²⁹. W 1890 r. została przyłączona do rzemieślniczej bursy dla opuszczonych chłopców, a rolę opiekunów szkoły pełnili wtedy nadal ks. Jakub Federkiewicz oraz Bronisław Scherc. Alians trwał zapewne do 1900 r.³⁰ Wsparcie ze strony duchowieństwa nie było stałe i ok. 1897 r. szkoła zaczęła znów „na dobre podupadać”³¹. Do zasadniczych zmian przyczynił się wtedy ks. infułat Teofil Łękawski³², który w 1900 r. został opiekunem szkoły, a dzieło reorganizacji poparł bp Józef Se-

reaktywacją szkoły organistowskiej w Przemyślu (1889) uczył prywatnie gry na organach. Swoich uczniów reklamował w prasie, podpisując swoim nazwiskiem. Ceniony za dobre przygotowanie, sumienność i pracowitość. Zmarł 4 II 1914 r. w Przemyślu, jego pogrzeb odbył się przy udziale liczego duchowieństwa i społeczności. „Wiadomości Katolickie” (dalej cyt. WK) 4 (1886), nr 19, s. 158; WK 5 (1887), nr 14, s. 118; BP 9 (1887), nr 14, s. 124; BP 11 (1889), nr 17, s. 140; J. Wójcik, *Naprawa muzyki kościelnej w diecezji przemyskiej*, MK 9 (1889), nr 3, s. 19-20; *Głos z miasta*, „Kurier przemyski” (dalej cyt. KP) 2 (1896), nr 101, s. 3; *Pierwszy ogólny austriacki wiec organistów i dyrygentów chóru*, „Echo przemyskie” (dalej cyt. EP) 4 (1899), nr 77, s. 1-2; EP 4 (1899), nr 78, s. 2; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447-448; Federkiewicz, art. cyt., s. 69-70, 209; *Wieczorek Tow. Muzycznego*, „Przegląd przemyski” 4 (1914), nr 206, s. 2; *Z żałobnej karty*, EP 19 (1914), nr 12, s. 4; „Gazeta Kościelna” (dalej cyt. GK) 22 (1914), nr 13 i 14, s. 154, 167; Felczyński, art. cyt., s. 485; Stodolak, dz. cyt., s. 35, 54, 57-58, 106; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

²⁸ KKBP 1889, nr 9, s. 113.

²⁹ Zob. w niniejszym artykule „Fundusze na rzecz szkoły”.

³⁰ Federkiewicz, art. cyt., s. 209.

³¹ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448.

³² Łękawski Teofil Karol (8 II 1834-29 VI 1923) katechetyk, autor pracy o katedrze przemyskiej. Urodził się w rodzinie mieszczańskiej w Przemyślu. Kształcił się w Przemyślu (1851-1856), gdzie przyjął święcenia (1857). Wikariusz w Strzyżowie i Dobrzechowie, a następnie katecheta w Drohobyczu (1858). Za pracę narodową (emisariusz i pełnomocnik rządu powstańczego) przeniesiony pod naciskiem władz austriackich do Leżajska na wikariusza (1863). Katecheta i dyrektor szkoły klasztornej PP. Benedyktynek w Przemyślu (1866). Założył Seminarium Nauczycielskie Żeńskie (1871) oraz Towarzystwo św. Wincentego i Paulo i pierwszą ochronkę w Przemyślu (1877). Wykładowca katechetyki i metodyki, wicerektor (1886) i rektor Seminarium Duchownego w Przemyślu (1895). Kanonik honorowy (1877), gremialny (1886), prałat scholastyk (1898) i prepozyt infułat kapituły przemyskiej (1899). *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. 2, Warszawa 1982, s. 567.

bastian Pelczar (1900-1924)³³. Ks. infułat Teofil Łękawski w 1900 r. sfinansował półroczne studia w Ratyźbonie ks. Jana Nikodemowicza, późniejszego dyrektora szkoły, oraz postarał się dla szkoły o pomieszczenie dla uczniów w domu kapitulnym, książki, fortepian i o konieczne wyposażenie. Jako opiekun szkoły na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego przewodniczył nabożeństwu, a także był przewodniczącym komisji egzaminacyjnej. Na zakończenie roku szkolnego 1901/02 przekazał uczniom nagrody ufundowane przez bpa Pelczara. Osobiście wspomagał finansowo Szkołę Organistowską, wpłacając w latach 1904-1907 na jej rzecz łącznie 240 koron, a jako zastępca rektora Bractwa „Boni Pastoris” zapewne przyczynił się do podjęcia uchwały walnego zgromadzenia tegoż bractwa z dn. 21 IX 1906 r., które zobowiązało się wspierać finansowo Szkołę Organistowską w Przemyślu³⁴.

Szkoła organistowska zakończyła działalność wraz z wybuchem I wojny światowej w 1914 r.³⁵ Zamknięcie jej, wydaje się, było nieuniknione, ponieważ tylko nieliczni absolwenci szkoły mogli liczyć na dobrze płatną pracę. Dlatego też wskutek licznych protestów organistów galicyjskich na przełomie XIX/XX w. i ich żądań w

³³ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; Federkiewicz, art. cyt., s. 209-210.

³⁴ J.w.; Nikodemowicz, *Szkoła organistów w Przemyślu*, KDP 2 (1902), z. 7-8, s. 368, z. 10, s. 405; Tenże, *Sprawozdanie Dyrekcji Szkoły organistów w Przemyślu – z r. 1903/04*, KDP 4 (1904), z. 12, s. 404; Tenże, *Sprawozdanie Dyrekcji Szkoły organistów w Przemyślu za rok szkolny 1904/5*, KDP 5 (1905), z. 12, s. 414; Tenże, *Ze szkoły organistów w Przemyślu*, KDP 6 (1906), z. 4, s. 243; *Protokół Walnego Zgromadzenia członków Bractwa „Boni Pastoris”*, KDP 6 (1906), z. 6, s. 366; Nikodemowicz, *Sprawozdanie Dyrekcji Szkoły organistów w Przemyślu za rok szkolny 1905/6*, KDP 6 (1906), z. 6, s. 368; Tenże, *Sprawozdanie Dyrekcji Szkoły organistów w Przemyślu za rok szkolny 1906/7*, KDP 7 (1907), z. 12, s. 498; L. Turzyński, *Sprawozdanie Zarządu szkoły organistów za rok 1910/11*, KDP 11 (1911), z. 12, s. 678; Tenże, *Sprawozdanie Zarządu szkoły organistów za rok 1912/13*, KDP 13 (1913), z. 12, s. 343; *Ś.p. Ks. Infułat Łękawski*, KDP 23 (1923), z. 5-9, s. 101; Stodolak, dz. cyt., s. 106;

³⁵ Stodolak, dz. cyt., s. 116; L. Bender, *Św. Józef Sebastian Pelczar. Śpiewał w chórze na cześć Pana*, „Gość Niedzielny” 80 (2003), nr 48, s. 50; według danych schematyzmu na 1914 r. szkoła w tym roku miała nadal funkcjonować (SP 1914, s. 36), także w sprawozdaniu z działalności szkoły za rok 1912/13 z dn. 13 grudnia 1913 r. brak jakichkolwiek sugestii, aby szkoła w roku szkolnym 1913/14 nie funkcjonowała, Turzyński, *Sprawozdanie... za rok 1912/13*, s. 343.

kwestii lepszego wynagrodzenia ³⁶, władze kościelne musiały postarać się o lepszą edukację dla nich. Stąd też w 1916 r. przede wszystkim bp Pelczar wraz innymi biskupami Galicji powierzyli Towarzystwu Salezjańskiemu prowadzenie w Przemyślu szkoły organistów, która oprócz zawodu organisty kształciła dodatkowo w kierunku praktycznym krawiectwo, ogrodnictwo, rachunkowość i buchalteria ³⁷.

Fundusze na rzecz szkoły

Bp Korczyński zakładając w 1838 r. szkołę dla organistów przeznaczył m.in. dość znaczny fundusz, z którego każdy jej nauczyciel otrzymywał pensję w wysokości 200 koron rocznie ³⁸. Według Szematyzmu szkół ludowych z 1861 r. dotacja na rzecz szkoły wynosiła 315 koron, zaś w latach 1862-1868 – 105 koron rocznie ³⁹, czyli o 210 koron mniej, co na pewno odbiło się niekorzystnie na materialnej sytuacji szkoły. Pieniądze te prawdopodobnie pochodziły ze wspomnianego funduszu bpa Korczyńskiego. Już od początku istnienia szkoły wspomagało ją poprzez składki także duchowieństwo diecezjalne, dzięki któremu m.in. w 1838 r. szkoła otrzymała instrument, którego naprawę za ok. 150 złr planowano przeprowadzić w 1875 r., również ze składek duchowieństwa ⁴⁰. Zapewne wyczerpanie się funduszu bpa Korczyńskiego i brak wsparcia ze strony duchowieństwa stały się przyczyną zamknięcia szkoły przed 1884 r.

³⁶ Wiec odbył się 7 II 1895 r. w Rzeszowie KP 1 (1895), nr 27, s. 1-2; EP 4 (1899), nr 79, s. 2, 13-15 IX 1899 r. we Wiedniu (EP 4 (1899): nr 77, s. 1-2; nr 78, s. 2; nr 79, s. 2; nr 80, s. 2; nr 82, s. 1-2; nr 83, s. 2), 30 I 1900 r. we Lwowie (EP 5 (1900), nr 7, s. 3-4), 30 XI 1908 r. w Brodach (GK 16 (1908), nr 51, s. 617).

³⁷ *Salezjańska Szkoła organistów w Przemyślu*, „GK” 23 (1916), nr 37, s. 438; *Salezjańska Szkoła organistów w Przemyślu*, KDP 16 (1916), z. 8-9-10, s. 130; *Salezjańska Szkoła organistów w Przemyślu*, „GK” 24 (1917), nr 2, s. 22; T. Przybylski, *Szkoła organistowska w Przemyślu*, w: *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Sympozja 23*, red. R. Pośpiech i P. Tarliński, Opole 1997, s. 225-227.

³⁸ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

³⁹ *Szematyzm...*, SP 1861, s. 6; Toż, 1862, s. 6; Toż, 1863, s. 6; Toż, 1864, s. 6; Toż, 1865, s. 6; Toż, 1866, s. 6; Toż, 1867, s. 6; Toż, 1868, s. 6.

⁴⁰ KKBP 1875, nr 6, s. 5-6.

Po tym jak w 1884 r. podjęto plany założenia szkoły organistowskiej, w *Kurendzie* z 1885 r. ukazało się wezwanie władz kościelnych do duchowieństwa w sprawie zadeklarowania wysokości wsparcia finansowego w formie składek. Za przykład miało służyć wsparcie szkoły przez bpa Soleckiego w wysokości 150 zł rocznie. Jako powód finansowania szkoły w takiej formie, konsystorz podał brak zebrania kapitału, z którego odsetek można byłoby ją utrzymywać⁴¹. Wówczas księża diecezji przemyskiej zostali zobowiązani do zbiórki wśród duchowieństwa oświadczeń dotyczących dobrowolnych wpłat na rzecz szkoły w przyszłości. Ogólna zadeklarowana suma ofiar wyniosła wtedy 500 złr na rok. Hasło pierwszych chrześcijan *viribus unitis* miało zachęcić sceptyków, których nie brakowało wśród duchowieństwa, do większej hojności⁴². Fundatorami na rzecz szkoły oprócz bpa Łukasza Soleckiego były także instytucje oraz osoby indywidualne. Jako dochód w sprawozdaniach konsystorz biskupi podawał także kwotę zarobioną przez uczniów za świadczenie usług organistowskich u oo. Franciszkanów w Przemyślu. Do grona ofiarodawców władze diecezjalne dołączyły także wiernych diecezji przemyskich, poprzez zbiórkę organizowaną w dniu Uroczystości Niepokalanego Poczęcia NMP. Rozporządzenie w tej sprawie ukazało się w *Kurendzie* w 1891 i 1892 r.⁴³. Tabela 2 przedstawia źródła dochodów szkolnej kasy w latach 1889-1893 w walucie złoty reński⁴⁴.

⁴¹ Toż, 1885, nr 6, s. 87-88; EznS 1 (1885), nr 13, s. 3.

⁴² KKBP 1889, nr 3, s. 30; *Projekt...*, s. 26.

⁴³ KKBP 1891, nr 9, s. 161-162: „Dlatego też, aby podjąć zadaniu na się przyjętemu, zarządzamy niniejszym pismem, by WW. Duchowieństwo zapowiedziało z ambony w niedzielę przed 8-mym grudnia składkę na cel powyższy ze stosownym dla ludu wyjaśnieniem celu, a w sam dzień Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny ofiary wiernych zebrano i takowe na nasze ręce przez Urząd dziekański przestano. Tym sposobem przyczyni się do utrzymania szkoły nie tylko Duchowieństwo, ale i lud wierny, dla którego zarówno jak dla Duchowieństwa potrzebni są dobrzy organiści”. Rozporządzenie o podobnej treści ukazało się także w *Kurendzie* w 1892 r., KKBP 1892, nr 7, s. 149.

⁴⁴ KKBP 1890, nr 9, s. 164; Toż, 1891, nr 9, s. 160; Toż, 1892, nr 7, s. 148-149; Toż, 1893, nr 9, s. 99.

Tabela 2.

Źródło finansowania	Rok			
	1889/90	1890/91	1891/92	1892/93
bp Solecki	150	150	150	150
Duchowieństwo	1035,34	393, 67		
Duchowieństwo i wierni			867, 27	629, 70
Stypendium ks. Marcina Skwierczyńskiego		21	23, 10	25, 20
OO. Franciszkanie		76	85, 50	96
Fundacji hr. Weissenwolfowej		50	50	50
Towarzystwo Ubezpieczeń w Krakowie		71	36	
opłaty uczniów	140	342	241, 47	525
zwrot za wyżywienie	5	2, 70		
z roku poprzedniego		12, 81		249, 05
Razem	1330, 34	1119, 18	1435, 34	1724, 95

W latach 1896-1900, pomimo dodatniego salda z lat 1891-1893, szkole znów brakowało funduszy na działalność, przyczyną czego był brak składek diecezjalnych. Z tego powodu obniżył się poziom nauczania, gdyż dyrekcja szkoły nie mogła dokonać zakupu nowych, ani przeprowadzić remontu starych instrumentów, a pomoc dla uczniów została ograniczona jedynie do bezpłatnego mieszkania i nauki. Wówczas do poprawy sytuacji materialnej przyczynił się także bp Józef Sebastian Pelczar, wyznaczając stałą kwotę na jej utrzymanie⁴⁵. Jednym z głównych fundatorów szkoły było również Bractwo „Boni Pastor”, które uchwałą walnego zgromadzenia z dn. 21 września 1906 r. zobowiązało się wspierać finansowo szkołę or-

⁴⁵ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; L. Bender, art. cyt., s. 50.

ganistów w Przemyślu⁴⁶. Nie bez znaczenia były także datki osób indywidualnych oraz duchowieństwa. Ponadto dyrekcja szkoły zatroszczyła się o szkolną kasę, wynajmując suteryny – zapewne domu – służby szkoły i sprzedając słomę – niewiadomego pochodzenia i przeznaczenia. Również uczniowie grając w zastępstwie organistów zarobione pieniądze przeznaczali na rzecz szkoły. Po 1900 r. zrezygnowano z pobierania opłat od uczniów. Dopiero w sprawozdaniu dyrekcji szkoły z 1909 r. odnajdujemy ponownie wzmiankę o uiszczaniu opłat przez uczniów. Przyczyną tego zwrotu były prawdopodobnie zakup w roku szkolnym 1908/09 instrumentów muzycznych i nut na łączną sumę ponad 834 koron⁴⁷. W latach 1910-1913 uczniowie uiszczali niewielką opłatę za wypożyczenie książek, nut i korzystanie z instrumentów muzycznych. Jednak obowiązek ten dotyczył jedynie uczniów zamożniejszych⁴⁸.

Stan finansowy szkoły (w koronach) w latach 1901-1913 przedstawia tabela 3

⁴⁶ *Protokół Walnego Zgromadzenia członków Bractwa „Boni Pastoris”*, KDP 6 (1906), z. 6, s. 366.

⁴⁷ Nikodemowicz, *Sprawozdanie Zarządu Szkoły organistów w Przemyślu za rok szkolny 1908/9*, KDP 9 (1909), z. 12, s. 675.

⁴⁸ W roku szkolnym 1910/11 opłatę uiszczало pięciu uczniów, w roku 1911/12 – trzech, w roku 1912/13 w zależności od sytuacji materialnej – sześciu uczniów, zob. Turzyński, *Sprawozdanie... za rok 1910/1911*, s. 677; Tenże, *Sprawozdanie Zarządu szkoły organistów za rok szkolny 1911/1912*, KDP 13 (1913), z. 1, s. 29; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1912/1913*, s. 343.

Tabela 3.

Źródło finansowania	Rok					
	1901/2	1902/3	1903/4	1904/5	1905/6	1906/7
bp Pelczar	315	650	250	390	200	450
Duchowieństwo		74	212,7	139,2	98,84	45,6
„Bonus Pastor”						400
ks. T. Jasiewicz			10		10	10
ks. T. Łękawski				120	20	90
Bezimienny fundator						
Wynagrodzenie uczniów za usługi organistowskie		49,22	31,9	154,3	27	
Oplaty uczniów						
Za sprzedaną słomę	0,6					
Wynajęcie suteryn						
Z roku poprzedniego			2,06	66,6	47	
Inne						
Dochody razem	352,26	865,92	508,66	870,1	402,84	995,6
Wydatki razem	352,26	863,86	442,06	822,9		827,6
Saldo	0	+2,06	+66,6	+47		+168,6
Źródło finansowania	Rok					
	1907/8	1908/9	1909/10	1910/11	1911/12	1912/13
bp Pelczar	350	300	50			
Duchowieństwo						
„Bonus Pastor”	500	500	500	500	500	500
ks. T. Jasiewicz						
ks. T. Łękawski						
Bezimienny fundator	8					
Wynagrodzenie uczniów za usługi organistowskie						
Oplaty uczniów		783		90	99	105
Za sprzedaną słomę						
Wynajęcie suteryn					72	72
Z roku poprzedniego	168				15, 46	31, 28
Inne				72	150	200
Dochody razem		1583	575,22	671	836,46	908,28
Wydatki razem	624,89	1571,03	565,93	655	806,18	1014,68
Saldo		+11,97			+31,28	-106,40

Z powyższych dochodów dyrekcja szkoły finansowała zarówno funkcjonowanie szkoły jak i utrzymaniu uczniów. Dzięki temu mogli oni zdobywać wykształcenie w godziwych warunkach materialnych, a ponadto do szkoły mogła uczęszczać także młodzież z rodzin ubogich. Uczniowie, których nie stać było na opłacanie nauki, wspomagani byli również z funduszy pochodzących z opłat uiszczanych przez zamożniejszych uczniów szkoły⁴⁹. Tabela 3 przedstawia wydatki szkolne (w złotych reńskich) w latach 1889-1893⁵⁰.

Tabela 4.

Wydatki	Rok			
	1889/90	1890/91	1891/92	1892/93
Wyposażenie szkoły	473, 85			
Materiały naukowe		29, 23		
Wypożyczenie pianina		2	4	
Naprawa instrumentów muzycznych				22
Wynajęcie lokalu	289, 06	207	250, 50	185
Przeprowadzka		3, 50	2	
Wynagrodzenie p. J. Wójcika	100	100, 30	100	108, 29
Wynagrodzenie kucharki	60	60	60	
Wynagrodzenie kucharki, wyżywienie, i światło				823, 10
Wyżywienie	380	593	688, 40	
Naczynia kuchenne				7, 50
Drzewo	40	40, 50	41, 50	63
Lekarstwo		0, 33		4, 77
Ubranie dla uczniów	48, 50	35, 30		
Bielizna dla uczniów		24		
Bielizna, słoma i sienniki				26, 70
Bielizna i nuty			4	

⁴⁹ W roku szkolnym 1892/93 trzynastu uczniów otrzymywało wsparcie finansowe z funduszy darczyńców, zaś tylko trzech uczniów było na własnym utrzymaniu, KKBP 1893, nr 9, s. 99.

⁵⁰ KKBP 1890, nr 9, s. 164; Toż, 1891, nr 9, s. 160; Toż, 1892, nr 7, s. 148-149; Toż, 1893, nr 9, s. 99.

Obuwie		22, 30	32, 30	
Naprawa obuwia				7, 86
Podróż dla biedniejszych uczniów		8, 50	5	
Naprawy			3	
Naprawy, światło, leki, nuty	13, 91			
Teki			2, 11	1, 78
Dodatek na święta			4	
Pokrycie deficytu			7, 48	
Dochody	1330, 34	1119, 18	1204, 29	1724, 95
Wydatki	1405, 32	1126, 66	1435, 34	1250
Saldo	- 74, 98	- 7, 48	+ 249, 5⁵¹	+ 474, 95

Po 1900 r. w wydatkach szkolnych nastąpiły zmiany. Finanse szkolne nie były już obciążone wydatkami związanymi z wyżywieniem uczniów, zakupem ubrania i obuwia, wynagrodzeniem nauczycieli (wyjątkiem Jana Wójcika), wynagrodzeniem kucharki, a także, do 1908 r., wynajęciem budynku. Dlatego też, po objęciu funkcji dyrektora szkoły przez ks. Jana Nikodemowicza, spora część funduszy szkolnych mogła być przeznaczona na zakup książek, nut i muzycznych instrumentów. Z kasy szkolnej finansowany był także zakup opału, światła, przebudowa pieca, sprzątanie. Jak wynika ze sprawozdań dyrekcji szkoły, mimo kłopotów ze znalezieniem odpowiedniego budynku, w latach 1891-1914, w miarę możliwości, uczniowie mieli zapewnione również darmowe zakwaterowanie⁵².

Budynek szkolny

Miejsce ulokowania szkoły w początkach jej działalności nie jest znane. Na podstawie informacji podawanych w schematyzmach wiemy jedynie, że w latach 1878-1886 budynek szkolny znajdował się na przedmieściach Przemyśla⁵³.

W 1889 r. jednym z kłopotów władz diecezjalnych w związku

⁵¹ Taki stan finansów szkolnych został podany w sprawozdaniu konsystorza biskupiego w 1892 r., KKBP 1892, nr 7, s. 148-149.

⁵² Zob. w niniejszym artykule paragraf „Budynek szkolny”.

⁵³ SP 1878, s. 32; SP 1879, s. 32; SP 1880, s. 32; SP 1881, s. 32; SP 1882, s. 32; SP 1883, s. 36; SP 1884, s. 37; SP 1885, s. 38; SP 1886, s. 38.

z planami wznowienia działalności szkoły organistów był m.in. brak pomieszczenia⁵⁴. Problem rozwiązano wówczas wynajmując lokum⁵⁵, jednak już w następnym roku szkolnym (1890/91) znów nastąpiła zmiana jej adresu⁵⁶. Szkoła przyłączona została wtedy do rzemieślniczej bursy dla opuszczonych chłopców. Dzięki temu wszyscy uczniowie szkoły organistowskiej mogli mieszkać pod jednym dachem. W bursie szkoła miała swoją siedzibę do 1900 r.⁵⁷

W 1900 r. staraniem ks. infułata Teofila Łękawskiego kapituła ofiarowała dla użytku szkoły bezpłatnie dom⁵⁸ przy ul. Grodzkiej 11⁵⁹. Budynek ten był siedzibą szkoły do końca jej działalności (1914). Był on zarówno miejscem nauczania jak i zamieszkania dla ks. dyrektora oraz uczniów⁶⁰. Nie był to jednak ostatni problem związany z lokum. Dom przekazany przez kapitułę był za ciasny. Mógł on pomieścić jedynie 6 uczniów⁶¹, więc przy większej ich ilości kilku uczniów musiało mieszkać poza szkołą⁶². Ponadto w

⁵⁴ Przed 14 lutym 1889 r. władze diecezjalne zastanawiały się jeszcze nad miejscem ulokowania szkoły, KKBP 1889, nr 3, s. 30; *Projekt...*, s. 26.

⁵⁵ W roku szkolnym 1889/90 na wynajęcie pomieszczenia wydano 289 zł. 85 ct., KKBP 1890, nr 9, s. 164.

⁵⁶ W roku szkolnym 1890/91 zarząd szkoły w związku ze zmianą pomieszczenia wydał na przewóz rzeczy 3 zł. 48 ct., KKBP 1891, nr 9, s. 161.

⁵⁷ Federkiewicz, art. cyt., s. 209; Za wynajem pomieszczenia dyrekcja szkoły zapłaciła: w roku szkolnym 1891/92 – 250 złr. 50 kr.; w roku szkolnym 1892/93 – 185 zł., KKBP 1892, nr 7, s. 149; KKBP 1893, nr 9, s. 99.

⁵⁸ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; Tenże, *Szkoła...*, s. 405; Federkiewicz, art. cyt., s. 209.

⁵⁹ W anonsie z dn. 28 grudnia 1905 r. jako adres szkoły podano ul. Grodzką 11 (GK 13 (1905), nr 52, s. 543). Tenże adres występuje w anonsie z sierpnia 1906 r. (Nikodemowicz, *Ze szkoły...*, s. 243-244), zaś ks. Federkiewicz w 1912 r. podaje, że kapituła przekazała w 1900 r. dla użytku szkoły dom znajdujący się przy ul. Grodzkiej 69 (Federkiewicz, art. cyt., s. 209). Informacja ks. Fedekiewicza wydaje się być błędna.

⁶⁰ Federkiewicz, art. cyt., s. 209.

⁶¹ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 369.

⁶² W roku szkolnym 1902/03 w szkole mieszkało 7 uczniów, zaś jeden, z powodu braku miejsca, w domu prywatnym (Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 405); również kilkoro uczniów mieszkało poza szkołą w roku szkolnym 1903/04, J. Nikodemowicz, *Sprawozdanie Dyrekcji Szkoły organistów w Przemyślu – r. 1902/03*, KDP 3 (1903), z. 12, s. 461.

budynku szkolnym nie było stołówki, której, pomimo planów⁶³, szkoła nigdy nie miała⁶⁴. Stąd też już w 1902 r. dyrektor szkoły ks. Jan Nikodemowicz podjął plan rozszerzenia lub budowy własnego szkolnego budynku oraz rozpoczął gromadzenie odpowiednich funduszy⁶⁵. Zapewne z powodu braku finansów zrezygnowano z planu budowy. W sprawozdaniu za rok szkolny 1902/03 zauważamy, że ks. dyrektor Nikodemowicz planował jedynie poszerzyć budynek⁶⁶. Rozumiejąc potrzeby szkoły, w 1908 r. ks. Łękawski zaproponował kapitule oddanie dla użytku szkoły organistowskiej tzw. sufragánówki. Jednak pomimo akceptacji wniosku przez bpa Karola Józefa Fischera, kapituła nie wyraziła zgody, gdyż w szkole „*huczą na trąbach, trąbkach, fagotach i rozstrojonych fortepianach*”⁶⁷. Problem braku pomieszczeń w tymże roku rozwiązano poprzez wynajem za odpłatą drugiego budynku⁶⁸. Jak wynika ze sprawozdań dyrekcji szkoły, mimo kłopotów z odpowiednim budynkiem, w latach 1900-1914 od sześciu do ośmiu uczniów mogło liczyć na bezpłatne mieszkanie w budynku szkolnym⁶⁹.

Program nauczania

Szczegółowego programu nauczania z początku działalności szkoły nie znamy. Zapewne realizowano wówczas program minimum. Ten zaś wymagał, aby absolwent szkoły mógł po łacinie z towarzyszeniem organów odpowiadać celebransowi odprawiającemu Mszę św. oraz kierować śpiewem wiernych w kościele, a także objąć posadę nauczyciela. Stąd uczono przedmiotów muzycznych i litur-

⁶³ Tamże: „wreszcie zdałoby się urządzić kuchnię w domu, ażeby uczniowie nie byli zmuszeni szukać jedzenia po restauracjach i rozmaitych garkuchniach w mieście”.

⁶⁴ Federkiewicz, art. cyt., s. 210.

⁶⁵ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 369-370, 405.

⁶⁶ Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/1903*, s. 461.

⁶⁷ Stodolak, dz. cyt., s. 108.

⁶⁸ Nikodemowicz, *Sprawozdanie Zarządu Szkoły organistów w Przemyślu za rok szkolny 1908/9*, KDP 9 (1909), z. 12, s. 675.

⁶⁹ W latach 1911-1914 szkoła zapewniała mieszkanie jedynie ośmiu uczniom, zaś pozostali mieszkali poza szkołą, Turzyński, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1911/1912*, KDP 12 (1912), s. 29; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1912/13*, KDP 13 (1913), s. 343.

giki, zapewne podstaw języka łacińskiego, a także przygotowywano z zakresu nauczania w szkole parafialnej. Nauka w szkole trwała 2 lata ⁷⁰.

Z opisu egzaminu przeprowadzonego w r. 1879 wiemy, że rok szkolny rozpoczynał się 1 października, zaś zakończenie jego miało miejsce pod koniec lipca. Z zakresu kształcenia muzycznego program obejmował część teoretyczną i praktyczną. Uczono teorii, śpiewu oraz gry na organach: *„Z końcem zeszłego miesiąca odbył się w tutejszej szkole organistowskiej doroczny popis [oddziału pierwszego] pod przewodnictwem proboszcza parafii katedralnej ks. [Jakuba] Glazera. Teoretycznie egzaminowano kandydatów w zakrystii kościoła katedralnego, praktyczną zaś stronę t.j. muzykę kościelną i śpiew wykonano na katedralnych organach. Odpowiedzi kandydatów były zupełnie zadowalniające, preludia zaś, transpozycje do różnych tonów i wykonanie niektórych utworów z kościelnych kompozytorów wprawiły nawet w niespodziewane wrażenie, że kandydaci bez odpowiedniego wykształcenia naukowego tak dalece byli w stanie postąpić w muzyce.”* Dwóm egzaminowanym udzielono wówczas *„świadectwo zupełnego uzdolnienia”*, zaś reszta uczniów otrzymała stopień dobry, przechodząc tym samym do oddziału drugiego ⁷¹. Ten system nauczania prawdopodobnie obowiązywał do upadku szkoły w 1885 r.

W 1885 r. władze diecezjalne w planach założenia szkoły organistowskiej w Przemyślu wyraziły zamiar nauczania w niej śpiewu, muzyki, podstaw języka łacińskiego, a także *„jakiegoś rzemiosła, aby młodzieniec wyszedłszy ze szkoły i zostawszy organistą, rzemiosłem mógł sobie dopomagać do przyzwoitego utrzymania”* ⁷². O założeniach związanych z kształceniem przyszłych organistów czytamy także w artykule z 1889 r.: *„... Nie jest bowiem naszym zamiarem wychowywać bardzo uczonych organistów, gdyż do tego ani odpowiednich funduszków nie ma, ani też potrzeby nie widzimy. Chcemy wykształcić i wychować organistów tak, aby było zadość uczynione potrzebom liturgicznym w naszych kościołach parafialnych, i aby W. Duchowieństwo miało w nich ludzi sobie oddanych i ludzi bez wygó-*

⁷⁰ KKBP 1875, nr 6, s. 5.

⁷¹ *Z Przemyśla*, s. 139.

⁷² KKBP 1885, nr 7, s. 87; „Echo z nad Sanu” 1 (1885), nr 13, s. 3.

rowanych pretensji”⁷³. Trzeba jednak zauważyć, że szkoła z takim projektem kształcenia z całą pewnością nie służyłaby rozwojowi muzyki kościelnej, a kształciłaby tylko organistów wiejskich, chociaż zgodnie z założeniem jej twórców⁷⁴.

Po reaktywacji szkoły w 1889 r. nauka nadal trwała prawdopodobnie 2 lata⁷⁵. Jak wynika ze sprawozdania z 1891 r., w szkole była możliwość pobierania nauki także w formie eksternistycznej⁷⁶. Uczono śpiewu, gry na organach, liturgiki, a także, prawdopodobnie od 1890 r., gry na fortepianie⁷⁷. Dla należytego oswojenia przez uczniów gry na instrumentach klawiszowych dyrekcja szkoły w roku szkolnym 1890/91 oraz 1891/92 wypożyczała odpłatnie pianino⁷⁸. Fakt przyłączenia w 1891 r. szkoły organistowskiej do bursy rzemieślniczej sugerowałby, że przyszłych organistów uczono jakiegoś rzemiosła⁷⁹, jednak wśród wydatków nie wspomina się o płaceniu nauczycielom za inną naukę, aniżeli muzyka⁸⁰. Być może tego rodzaju zajęcia dla uczniów były bezpłatne, a to z tytułu przyłączenia szkoły organistów do bursy rzemieślniczej. Wykaz ocen na świadectwach z 1892 r., kiedy to 3 uczniów otrzymało ocenę celującą, 2 – dobrą, 1 – dostateczną, zaś 1 nie otrzymał żadnej⁸¹,

⁷³ KKBP 1889, nr 3, s. 31; *Projekt...*, s. 26-27.

⁷⁴ Powoływane w Polsce w II poł. XIX w. zarówno przez władze kościelne jak i państwowe osobne szkoły organistowskie, ze względu na ograniczony program nauczania, mogły przygotowywać jedynie organistów wiejskich, Pawlak, dz. cyt., s. 265.

⁷⁵ W dostępnych materiałach brak jakichkolwiek danych na ten temat.

⁷⁶ W roku szkolnym 1890/91 eksternistycznie naukę pobierał jeden uczeń, KKBP 1891, nr 9, s. 160.

⁷⁷ KKBP 1891, nr 9, s. 161; Federkiewicz, art. cyt., s. 209; pierwsza wzmianka o istnieniu pianina w szkole pochodzi z roku szkolnego 1890/91, KKBP 1891, nr 9, s. 161.

⁷⁸ Tamże; KKBP 1892, nr 7, s. 149.

⁷⁹ W 1885 r. władze diecezjalne planowały oprócz muzyki, uczyć w szkole organistowskiej także jakiegoś rzemiosła. Miałyby to być w przyszłości sposób na zapewnienie organistom lepszych dochodów (KKBP 1885, nr 7, s. 87). Plany te jednak zrealizowała dopiero założona w 1916 r. Szkoła Organistowska Towarzystwa Salezjańskiego w Przemyślu. Prócz przedmiotów muzycznych uczeń mógł wybrać jedną naukę praktyczną spośród: krawiectwa, ogrodnictwa, rachunkowości i buchalterii, *Salezjańska Szkoła...*, s. 22.

⁸⁰ Zob. tabela 4.

⁸¹ KKBP 1892, nr 7, s. 148.

wskazuje na to, że wymagania wobec uczniów były i ich praca była odpowiednio wynagradzana. Wzmianka o tym, że w latach 90. XIX w. jeden z uczniów, dzięki dalszej pracy zdał nawet egzamin państwowy i został profesorem w seminarium nauczycielskim⁸² pozwala jednak sądzić, że dbano o należyty poziom kształcenia i że droga awansu zawodowego nie była zamknięta przed absolwentami szkoły.

W 1900 r. nastąpiły gruntowne zmiany w funkcjonowaniu szkoły, a to za sprawą większego zaangażowania się władz diecezjalnych w jej organizację. Zadbano wówczas o kadre nauczycielską, materiały naukowe, pomieszczenia, fundusze. W latach 1900-1914 nauka w szkole trwała 3 lata, rok szkolny rozpoczynał się w pierwszej dekadzie września i trwał do początku lipca. Program nauczania w 1901 r. obejmował następujące przedmioty: śpiew figuralny, chorał gregoriański, harmonia, budowa organów, gra na fortepianie i organach, a także religia, liturgika, język polski i łaciński⁸³. W 1902 r., oprócz wspomnianych wyżej przedmiotów, egzamin obejmował: 3-głosowe *Veni Creator* Surzyńskiego, teorię śpiewu i „ćwiczenia w śpiewie” (prawdopodobnie był to solfeż), historię muzyki kościelnej, wiadomości o chorale gregoriańskim, kancjonał, harmonizowanie pieśni i „pieśni do Matki Bożej”⁸⁴.

W roku szkolnym 1902/03 oraz zapewne do końca działalności szkoły, uczniów obowiązywał następujący porządek dnia:

- 5⁰⁰ – pobudka;
- 5⁴⁵ – modlitwa w kaplicy, a po modlitwie udanie się do kościoła na prymarię;
- 9⁰⁰ – 12⁰⁰ – nauka w szkole gry na fortepianie i organach;
- godziny popołudniowe w poniedziałki, środy, piątki i soboty – nauka śpiewu figuralnego i chóralnego, historii muzyki kościelnej i harmonizacji;
- we wtorki i czwartki – katechizm, liturgika, język polski i łaciński;
- 18⁰⁰ – krótka adoracja Najświętszego Sakramentu w katedrze;

⁸² Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

⁸³ Tamże, s. 448. Ilość lekcji języka łacińskiego i polskiego w programie była zapewne ograniczona do minimum. Ks. dyrektor Jan Nikodemowicz we wspomnianym artykule użył następującego określenia: „*Uczą się [uczniowie] religii, liturgiki, nieco łaciny i polskiego...*”.

⁸⁴ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 369.

- kolacja w mieście;
- 19³⁰ – obowiązkowa obecność w szkole;
- 20³⁰ – wspólna modlitwa, a następnie spoczynek⁸⁵.

Powyższy program w szkole nie był jedyny. W roku szkolnym 1909/10 dwóch uczniów kształciło się w szkole, jak zaznaczono w sprawozdaniu, prywatnie. Kurs ten trwał kilka tygodni, a zakończony został egzaminem⁸⁶. Prawdopodobnie w ten sposób mogła kształcić się jedynie osoba, która miała za sobą już jakieś wykształcenie muzyczne, a w szkole organistowskiej doksztalała się jedynie z zakresu muzyki kościelnej i liturgiki.

Warto zauważyć, że podczas egzaminu na zakończenie roku szkolnego, a po nim na występie uczniów szkoły, obecne były osoby duchowne należące do władz diecezjalnych oraz osoby świeckie. W 1879 r. np. był to ks. Jakub Glazer, proboszcz katedry, w 1902 r., 1906, 1911, 1913 ks. infułat Teofil Łękawski, a w 1909 r. ks. Władysław Sarna. Nie bez znaczenia dla postawy uczniów były także nagrody ufundowane w 1892 r. przez bpa Pelczara⁸⁷.

Istotny wpływ na nauczanie obowiązujące w szkole po 1900 r. miał ruch cecyliański. Świadczy o tym wykonywany w czasie nabożeństw oraz wchodzący w skład egzaminu repertuar związanych ze wspomnianym ruchem kompozytorów: polifoniczna, 3-głosowa msza op. 69 ks. M. Hallera, 2-głosowa msza o. Franciszka Hartmana, 3-głosowe *Veni Creator* Surzyńskiego⁸⁸.

Instrumenty muzyczne

1. Instrumenty klawiszowe

W latach 1838-1884 szkoła posiadała zapewne tylko jeden instrument muzyczny, jakim był kilkugłosowy pozytyw ufundowany

⁸⁵ Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/1903*, s. 460; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1908/9*, s. 675: „Uczniowie pobierali naukę wg planu podanego w regulaminie szkolnym...”.

⁸⁶ Turzyński, *Sprawozdanie Zarządu szkoły organistów za ubiegły rok szkolny 1909/10*, KDP 10 (1910), z. 12, s. 690.

⁸⁷ *Z Przemyśla*, s. 139; Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 369; Tenże, *Ze szkoły...*, s. 243; Turzyński, *Sprawozdanie... za rok 1910/11*, s. 678; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1912/13*, s. 343; Nikodemowicz, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1908/9*, s. 675.

⁸⁸ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 368; Tenże, *Ze szkoły...*, s. 243.

jej w 1838 r.⁸⁹ Po 1875 r. przeprowadzono jego remont za fundusze pochodzące z diecezjalnych składek⁹⁰.

Po 1889 r. dyrekcja szkoły troszczyła się zarówno o ilość instrumentów jak i o ich stan techniczny. Po tym, jak w 1890 r. wprowadzono naukę gry na fortepianie, dla użytku uczniów w latach 1890-1892 korzystano z wypożyczanego pianina⁹¹. W roku szkolnym 1892/93 przeprowadzono remont instrumentów, w tym pozytywu, a przed 1896 r., dzięki fundatorom, zakupiono używane harmonium⁹². W 1900 r., dzięki ks. infułatowi Łękawskiemu, szkoła zyskała „dobry” fortepian, zaś ks. Józef Stachyrak⁹³ kupił za 840 koron harmonium pedałowe o dwu klawiaturach⁹⁴. W 1902 r. bp Józef Sebastian Pelczar zakupił dla szkoły 2-głosowe harmonium w cenie 460 koron⁹⁵. Mimo to rok później w sprawozdaniu z działalności szkoły ówczesny dyrektor wyraził pragnienie zakupu na rok szkolny 1903/04 nowych instrumentów klawiszowych⁹⁶. Plany te jednak nie zostały zrealizowane. W 1907 r. zlecono firmie Fr.

⁸⁹ Według źródeł fundatorem pozytywu (określanego jako „mały organ”, „organek”) był bp Michał Korczyński albo diecezjalne duchowieństwo, KKBP 1875, nr 6, s. 5; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

⁹⁰ KKBP 1875, nr 6, s. 5.

⁹¹ W roku szkolnym 1890/91 i 1891/92 dyrekcja szkoły zapłaciła za wynajem pianina odpowiednio 2 zł. i 4 złr., KKBP 1891, nr 9, s. 161; KKBP 1892, nr 7, s. 149.

⁹² Koszt remontu instrumentów wyniósł 22 zł., KKBP 1893, nr 9, s. 99; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

⁹³ Stachyrak Józef, (1850-10 VI 1924), urodził się w Krościenku Niżnym pod Krosnem. Do gimnazjum uczęszczał w Tarnowie, a następnie kształcił się w Seminarium Duchownym w Przemyślu, gdzie przyjął święcenia (1874). Wikariusz w Jasienicy, ojciec duchowny kleryków (1874), wicerektor seminarium duchownego (1897), następnie jego rektor (1923). Kanonik gremialny, prałat scholastyk i protonotariusz apostolski. Autor książeczki do modlenia *Przenajświętsza Rodzina*, ufundował z własnych środków w rodzinnej wiosce pierwszą szkołę oraz w Medyce zakład dla chłopców sierot pod opieką Braci Albertynów. SP 1897, s. 37; S. Momidłowski, *Ś.p. ks. Józef Stachyrak*, KDP 25 (1925), z. 1, s. 5-7.

⁹⁴ Tamże, s. 448.

⁹⁵ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 405; Bender, art. cyt., s. 50; w sprawozdaniu za rok 1902/03 wspomina się o zakupie nowego harmonium o wartości 450 koron (Nikodemowicz, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 461), wzmianka ta zapewne dotyczy instrumentu zakupionego przez bpa Pelczara.

⁹⁶ Nikodemowicz, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 461.

Woroniczkiego remont zużytego już fortepianu⁹⁷, a w 1909 r. dokonano zakupu używanego pianina *Proksza* za 320 koron i „samodźwięczącego” pedału organowego (akustikon) za 120 koron⁹⁸. W 1912 r. w skład instrumentów muzycznych wchodziły: dwie fis-harmonie, fortepian i pianino⁹⁹.

2. Instrumenty dęte

W roku szkolnym 1906/07 dla użytku uczniów dyrekcja szkoły zakupiła instrumenty dęte: skrzydlówkę in B (*Flügelhorn*), skrzydlówkę basową (*Basflügelhorn*)¹⁰⁰, a w 1907 r. trąbkę (trompetę) in Es oraz dwa klarnety in B¹⁰¹. Bezpośredniej wzmianki o tym, że uczniowie oprócz nauki gry na instrumentach klawiszowych, pobierali także naukę gry na instrumentach dętych, nie ma. Jednakże fakt, że korzystali oni bezpłatnie z instrumentów dętych¹⁰², fakt brzmienia w szkole tychże instrumentów¹⁰³, a przede wszystkim działalność pedagogiczna ówczesnego dyrektora szkoły, ks. Jana Nikodemowicza, w zakresie nauczania gry na instrumentach dętych w Seminarium chłopców w Przemyślu¹⁰⁴ pozwala sądzić, że uczniowie szkoły, zapewne zdolniejsi, uczyli się także gry na instrumentach dętych.

Szkolna biblioteka

Zakładając szkołę organistowską w 1838 r. bp Korczyński wyposażył ją m.in. w „pewne podręczniki do nauki”¹⁰⁵, a były to zapewne książki i nuty. Dalsze dzieje biblioteki, niewątpliwie

⁹⁷ Tenże, *Sprawozdanie Zarządu Szkoły organistów w Przemyślu za ubiegły rok szkolny 1907/08*, KDP 8 (1908), z. 11, s. 389.

⁹⁸ Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1908/09*, s. 675.

⁹⁹ Federkiewicz, art. cyt., s. 210.

¹⁰⁰ Nikodemowicz, *Sprawozdanie... rok szkolny 1906/07*, s. 498.

¹⁰¹ Tenże, *Sprawozdanie... rok szkolny 1907/08*, s. 389.

¹⁰² Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1906/07*, s. 498.

¹⁰³ W 1908 r. kapituła sprzeciwiła się oddaniu szkole tzw. sufraganówki ze względu na to, że: „w szkole huczą na trąbach, trąbkach, fagotach...”, Stodolak, dz. cyt., s. 108.

¹⁰⁴ *Sprawozdanie Zarządu Seminarium chłopców za rok szkolny 1904/5*, KDP 5 (1905), z. 12, s. 412.

¹⁰⁵ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447.

skromnie wyposażonej, nie są znane. Wiadomo, że przed 1900 r. znajdowało się w niej kilka podartych brewiarzy i kancjonałów. Po tymże roku, dzięki staraniom ówczesnego dyrektora, ks. Nikodemowicza, biblioteka wyposażona została w pokaźną ilość książek, podręczników, nut do śpiewu oraz gry na organach i fortepianie¹⁰⁶. Jeszcze przed rozpoczęciem roku szkolnego we wrześniu 1900 r. ks. infułat Teofil Łękawski wystarał się o odpowiednie książki dla szkoły, zaś w 1901 r. książki zostały zakupione z funduszy bpa Pelczara¹⁰⁷. W 1902 r. zakupiono książki oraz preludia, a rok później zaplanowany był kolejny zakup drogich podręczników do śpiewu i muzyki¹⁰⁸. W roku szkolnym 1907/08 zakupiono dla przechowywania szkolnych woluminów wielką szafę, a w następnym roku miał miejsce zakup nut „różnych działów”¹⁰⁹.

Znajdujące się w szkolnej bibliotece woluminy uczniowie mogli wypożyczać do 1908 r. bezpłatnie¹¹⁰, zaś od tegoż roku niektórzy z nich uiszczali za wypożyczenie, w miarę swoich możliwości finansowych, odpowiednią kwotę¹¹¹.

Wychowanie religijno – moralne

Jak przystało na szkołę, która kształciła przyszłych *Ministri Ecclesiae*, przywiązywano w niej dużą uwagę do należytego wychowania chłopców. W 1875 r. jedną z zachęt skierowanych do duchowieństwa w celu sfinansowania remontu organów w szkole było stwierdzenie, że „ci którzy ze szkoły organistowskiej wyszli, JJ. KK. Proboszczom do zbudzenia, utrzymywania i szerzenia oświaty religijno

¹⁰⁶ Turzyński, *Sprawozdanie... rok szkolny 1909/10*, s. 690.

¹⁰⁷ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448.

¹⁰⁸ Tenże, *Szkola...*, s. 405; Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 461.

¹⁰⁹ Tenże, *Sprawozdanie... rok szkolny 1907/08*, s. 389; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1908/9*, s. 675; Wydaje się, że powyższe informacje o zakupach książek i nut zaprzeczają twierdzeniu, że w szkole znajdowało się kilka książek, Federkiewicz, art. cyt., s. 210.

¹¹⁰ Nikodemowicz, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 461; Tenże, *Sprawozdanie... r. 1903/04*, s. 461; Tenże, *Sprawozdanie... rok szkolny 1907/08*, s. 389.

¹¹¹ W roku szkolnym 1912/13 spośród szesnastu uczniów jedynie sześciu płaciło m.in. za korzystanie z szkolnej biblioteki, zaś dziesięciu, z powodu złej sytuacji materialnej, było zwolnionych z tej opłaty, Turzyński, *Sprawozdanie... za rok 1912/13*, s. 343.

– moralnej między ludem naszym, oraz do ożywienia przywiązania do Kościoła św. rzymsko katolickiego i jego stanu duchownego, nie mało byli przydatni”¹¹². Jednym z powodów uzasadniających założenie szkoły w 1885 r. było także stwierdzenie władz diecezjalnych, że „organiści po kapłanach najgłówniejszą mają rolę” oraz że „organiści stykając się bezpośrednio z ludem z nim rozmaite zawiązują stosunki, tak iż wpływ ich na lud nie może Nam być obojętnym”¹¹³. Tenże cel wychowania został potwierdzony w 1902 r. Początkowo zadanie wychowania religijnego spełniały m.in. wykładane w szkole przedmioty, tj. katecheza czy liturgika. Od 1900 r. omawiany aspekt odgrywał większą rolę w życiu szkoły. Każde rozpoczęcie i zakończenie szkolnego roku inicjowane było uroczystym nabożeństwem, któremu zwykle przewodniczył ks. infułat Łękawski, zaś muzyczną oprawę wykonywali uczniowie¹¹⁴. Ponadto w 1902 r. i 1903 r., w dniu rozpoczęcia roku szkolonego, uczniowie szkoły jednocześnie rozpoczęli dwudniowe rekolekcje. W 1903 r. wygłosił je ks. dr Jan Balicki¹¹⁵. Istotnym elementem mającym wpływ na wychowania religijne uczniów miała także codzienna wspólna modlitwa oraz msza św.¹¹⁶

Nauczyciele

1. Nauczyciele muzyki

Kształcenie muzyczne uczniów szkoły organistowskiej spoczywało w rękach dyrektora chóru katedralnego, a od 1889 r. także organisty katedralnego. Pierwszym znanym nauczycielem i dyrektorem szkoły był Franciszek Lorenz¹¹⁷, osoba wielce zasłużona dla

¹¹² KKBP 1875, nr 6, s. 5.

¹¹³ KKBP 1885, nr 7, s. 86.

¹¹⁴ Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 368, 369: „...przedstawia się im [uczniom] częstokroć wznioste ich zadanie i obowiązki, że mają być sługami Kościoła, prawą ręką duchowieństwa, a świecić dobrym przykładem dla parafian”; Tamże, s. 405; Tenże, *Ze szkoły...*, s. 243.

¹¹⁵ Tenże, *Szkoła...*, s. 405;

¹¹⁶ Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/1903*, s. 460-461.

¹¹⁷ Lorenz Franciszek (inna wersja nazwiska: Lorenc) (ok.1811-1871), nauczyciel, dyrygent, kompozytor. Urodził się ok. 1811, pochodził z rodziny czeskiej. Nauczyciel śpiewu w Gimnazjum Fr. Józefa we Lwowie. Do Przemyśla przybył ok. 1840 r. Dyrektor chóru katedralnego, nauczyciel śpiewu w Seminarium Du-

życia muzycznego Przemyśla, zarówno w dziedzinie muzyki kościelnej jak i świeckiej. Działalność nauczycielską w szkole organistowskiej rozpoczął on w 1841 r.¹¹⁸. Jego nauczanie w szkole organistów nie jest nam bliżej znane. W szematyzmie szkół ludowych z lat 1861-1868 Franciszek Lorenz wymieniony jest jako „nauczyciel muzyki i kantu chóralnego” tejże szkoły¹¹⁹. Zważywszy na zasługi Franciszka Lorenza dla muzyki w ówczesnym Przemyślu oraz jego działalność w zakresie wykształcenia wybitnych muzyków tegoż miasta, możemy sądzić, że również ówczesna szkoła organistowska

chownym, pierwszy dyrektor i nauczyciel muzyki w Szkole Organistowskiej w Przemyślu (1841-1871), nauczyciel muzyki w Głównej Szkole w Przemyślu (1841-1849). Wspólnie z Wincentym Szerszawim opracował program nauki dla założonej w 1850 r. szkoły śpiewu przy Gimnazjum w Przemyślu, której został kierownikiem. Działalnością nauczycielską zapoczątkował rozbudzenie w Przemyślu muzyki kościelnej i świeckiej, wpłynął na wykształcenie miejscowych muzyków, późniejszych wybitnych dyrygentów chóru katedralnego i Towarzystwa Muzycznego. Spopularyzował śpiew wśród młodzieży. Założyciel Towarzystwa Muzycznego w Przemyślu oraz jego pierwszy dyrektor artystyczny i dyrygent (1865-1867). Kompozytor pieśni religijnych i świeckich, napisał m.in.: *Msze, Msze Requiem*. W zbiorze „*Pieśni kościelne*” (1871) zamieścił 14 własnych melodii (w tym mszę *Boże, lud Twój czią przejęty*), „nacechowanych poprawną prozodią, wzorową harmonią oraz łatwym i śpiewnym typem melodyki” (rękopis przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej, sygn. 39/16). Opracowane kolędy występują w zbiorze M. Signio *16 ulubionych kolęd* (Lwów 1900). Utwory religijne wykonywał m.in. chór seminaryjny, a świeckie piosenki i inne drobne utwory wchodziły w program koncertów Towarzystwa Muzycznego w Przemyślu i wypierały dzieła kompozytorów obcych. Z rodziny Lorenzów wywodzą się działacze społeczni, zasłużeńi dla muzyki i amatorskiego ruchu kulturalnego w Przemyślu. Zmarł 24 I 1871 r. *Status scholarum...*, SP 1842, s. 3; Toż, 1843, s. 3; *Schematismus der Volksschulen...*, SP 1844, s. 3; Toż, z lat 1845, s. 5; 1846, s. 5; 1847, s. 5; 1848, s. 5; 1849, s. 5; 1862, s. 6; 1863, s. 6; 1864, s. 6; 1865, s. 6; 1866, s. 6; 1867, s. 6; 1868, s. 6; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447; Federkiewicz, art. cyt., s. 70; K. Mrowiec, *Polska pieśń kościelna w opracowaniu kompozytorów XIX wieku*, Lublin 1964, s. 90, 103, 109; J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, red. ks. W. Świerczek CM, Opole 1966, s. VIII, X; Felczyński, art. cyt., s. 484-487, 506-507, 513; Stodolak, dz. cyt., s. 86-87.

¹¹⁸ Federkiewicz, art. cyt., s. 70; ks. Jan Nikodemowicz wymienia Franciszka Lorenza jako pierwszego nauczyciela i dyrektora szkoły, stąd można by wnioskować, że rozpoczął on nauczanie w szkole w 1838 r. (Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447). Wydaje się jednak, że wzmianka ta jest błędna, ponieważ Franciszek Lorenz przybył do Przemyśla ok. 1840 r., Felczyński, art. cyt., s. 507.

¹¹⁹ *Szematyzm...*, SP 1861, s. 6; Toż, 1862, s. 6; Toż, 1863, s. 6; Toż, 1864, s. 6; Toż, 1865, s. 6; Toż, 1866, s. 6; Toż, 1867, s. 6; Toż, 1868, s. 6.

kształciła pod jego okiem dobrych organistów i muzyków. Obowiązki dyrektora i nauczyciela szkoły organistowskiej Franciszek Lorenz pełnił do śmierci w 1871 r.¹²⁰

W 1871 r. posadę dyrektora chóru katedralnego, dyrektora i nauczyciela szkoły organistowskiej objął Józef Ratyński¹²¹, znany w ówczesnym Przemyślu muzyk, kompozytor oraz nauczyciel muzyki. W 1879 r. ukazał się artykuł przedstawiający przebieg egzaminu w szkole organistowskiej, a także uznanie przez przewodniczącego egzaminu ks. Jakuba Glazera, ówczesnego proboszcza parafii katedralnej, zasług Ratyńskiego w kształceniu organistów¹²². W latach 1871-1885 był on jedynym nauczycielem muzyki w omawianej

¹²⁰ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447; Federkiewicz, art. cyt., s. 70.

¹²¹ Ratyński Józef († 1889), nauczyciel, dyrygent, kompozytor. Jeden z wybitniejszych muzyków Przemyśla. Objął szereg funkcji po Franciszku Lorenzu (1871). Nauczyciel śpiewu w Seminarium Duchownym, dyrektor chóru katedralnego (1871-1889), dyrektor i nauczyciel w Szkole Organistowskiej w Przemyślu (1871-1885), nauczyciel muzyki w Gimnazjum oraz w Seminarium Żeńskim w Przemyślu. Jako dyrektor chóru w umowie z kapitułą (1872) zobowiązał się, że „instrumentalną jako też i wokalną muzyką kierować będzie”, a także w ten sposób prowadzić chór katedralny „aby raczej śpiew aniżeli orchestra muzyce kościelnej przewodniczyła”. Prawdopodobnie pod jego dyktando chór nie śpiewał należycie. Wiadomo, że w chórze katedralnym prowadzonym przez R. śpiewały również kobiety. Udzielał się społecznie, pierwszy kapelmistrz i członek Wydziału Towarzystwa Muzycznego „Harmonia” w Przemyślu, z którego zrezygnował w 1879 r. Kompozycje: *Almo nasza*, *Missa Requiem*, *Wieczny odpoczynek*, *Miserere*, *Psalmy*, *Stabat Mater*, *In monte Oliveti*, *Canticum* 4-gł., *Jeremiada* 4-gł. Utwory wykonywał chór Seminarium Duchownego i chór katedralny w Przemyślu. Znamca organów. Dokonał oceny wybudowanych organów przez Ignacego i Aleksandra Żebrowskich m.in. w kościołach parafialnych w Mościskach oraz Oleszycach (1883). Zmarł w lutym 1889 r. *Z Przemyśla*, s. 139; „Dobry Pasterz” (dalej cyt. DP) 1 (1883), nr 9, s. 72; *Toż*, 1 (1883), nr 21, s. 176; 1 (1883), nr 23, s. 184; 1 (1883), nr 24, s. 194; *WK* 1 (1883), nr 22, s. 176; *BP* 11 (1889), nr 3, s. 26; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447; Federkiewicz, art. cyt., s. 70; *EP* 18 (1913), nr 23, s. 3; *Toż*, nr 78, s. 2; Felczyński, art. cyt., s. 485, 487, 494; Stodolak, dz. cyt., s. 47, 86-87, 90.

¹²² *Z Przemyśla*, s. 139: „Odpowiedzi kandydatów były zupełnie zadowalniające, preludia zaś, transpozycje do różnych tonów i wykonanie niektórych utworów z kościelnych kompozytorów wprawiły nawet w niespodziewane wrażenie, że kandydaci bez odpowiedniego wykształcenia naukowego tak dalece byli w stanie postąpić w muzyce. Uznanie należy się szczególnie dyrektorowi chóru katedralnego, p. Ratyńskiemu, który mimo nadzwyczaj skromnej remuneracji, swoją, niezmordowaną pracą okazał, że jest w stanie wydać diecezji zdolnych organistów”.

szkole. Obowiązki dyrektora i nauczyciela szkoły organistowskiej pełnił do upadku szkoły w 1885 r.

W październiku 1889 r. w szkole organistowskiej nauczanie muzyczne rozpoczął Jan Wójcik, znany przemyski muzyk, organista katedralny oraz dyrektor chóru katedralnego. Do 1900 r., podobnie jak Józef Ratyński, był jedynym nauczycielem muzyki w szkole. Od 1 września 1900 r., kiedy to dyrektorem szkoły został ks. Jan Nikodemowicz, Wójcik był nauczycielem gry na fortepianie i organach. W 1901 r. nauczał łącznie 12 godzin tygodniowo gry na fortepianie i organach¹²³. Obowiązki nauczyciela w szkole organistowskiej pełnił do śmierci (4 II 1914).

1 września 1900 r. funkcję dyrektora szkoły objął ks. Jan Nikodemowicz¹²⁴, dyrygent, kompozytor, działacz muzyczny,

¹²³ Federkiewicz, art. cyt., s. 209; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 447-448.

¹²⁴ Nikodemowicz Jan, krypt.: X. N. (1875-1911), nauczyciel, dyrygent, kompozytor.

Urodził się w maju 1875 r. w Głogowie, w rodzinie mieszczańskiej o tradycjach narodowych i katolickich. Początkowe wykształcenie zdobył w Głogowie, ukończył Gimnazjum w Rzeszowie (1895). Studiował w Seminarium Duchownym w Przemyślu (1895-1899), gdzie przyjął święcenia (8 VI 1899). Wikariusz w Majdanie k. Kolbuszowej (do I 1900). Jako uczeń wyższych klas gimnazjalnych, kierował w gimnazjum orkiestrą i młodzieżowym chórem, a jako alumn przez jeden rok orkiestrą i chórem seminaryjnym. Studiował na półrocznym kursie w Szkole Muzyki Kościelnej w Ratyzbonie u założyciela tejże szkoły, ks. Franciszka Ksawerego Haberla (I 1900-VII 1900). Po powrocie do Przemyśla, dyrektor chóru katedralnego (VII 1900-VI 1910), profesor śpiewu w Seminarium Duchownym i dyrektor Szkoły Organistowskiej (1 IX 1900-VI 1910). Wikariusz parafii katedralnej (od 1900), do jego obowiązków należało m.in. przewodniczenie Matutinum. Zastępca katechety w Szkole Wydziałowej Żeńskiej im. św. Scholastyki na Zasaniu (1900/01), w szkole czteroklasowej dla chłopców i szkole czteroklasowej dla dziewcząt (1901/02) oraz w Szkole Wydziałowej Żeńskiej im. Królowej Jadwigi (1901-1911). Uczył społecznie muzyki, śpiewu, gry na skrzypcach i fisharmonii oraz gry na instrumentach dętych w Seminarium Chłopców w Przemyślu (1902-1906), gdzie założył orkiestrę (1904/05). Nauczyciel śpiewu i muzyki w I Gimnazjum w Przemyślu. Odbił naukową podróż do Beuron w celu zapoznania się z reformą w wykonawstwie chorału gregoriańskiego i organizacją szkoły organistowskiej (VI 1908). Angażował się w życie muzyczne ówczesnego Przemyśla. Jako dyrygent chóru udzielał się w Towarzystwie „Gniazdo Sokole”, pełnił funkcję dyrektora artystycznego i dyrygenta Towarzystwa Muzycznego w Przemyślu (ok. 1907). Pod jego batutą występowały połączone orkiestry i stuosobowe chóry w *Stabat Mater* G. Rossiniego oraz oratorium *Paulus* F. Mendelsohna. Okres działalności ks. N. w Towarzystwie Muzycznym jest zaliczany do najbardziej

nauczyciel, ceniony muzyk w ówczesnym Przemyślu. W szkole organistowskiej nauczał śpiewu figuralnego i chóralnego, harmonii, budowy organów, a także gry na instrumentach dętych¹²⁵. Na pod-

prężnego okresu tegoż Towarzystwa. Dzięki współpracy ks. N. z szerszym kręgiem muzyków przemyskich, w katedrze przemyskiej w ramach Towarzystwa Muzycznego grywała także orkiestra. Współpraca ta bez wątpienia miała pozytywny wpływ na podniesienie poziomu śpiewu chóru katedralnego, który pod jego kierownictwem był w pełni rozwoju. Zaliczany do grona przemyskich kompozytorów, skomponował m.in. *Kantatę na cześć Ojca św.* na chór z akompaniamentem harmonium, *O Przenajświętszy*, marsz na orkiestrę *Na wakacje*. Utwory wchodziły w skład repertuaru chóru i orkiestry seminarium, a jego piosenki i inne drobne utwory wypierały z repertuaru muzyków przemyskich utwory zagranicznych kompozytorów. Dzieła ks. N. były grywane w Towarzystwie Muzycznym w Przemyślu (1924-1964). Opracował *Śpiewnik kościelny* (1905), przeznaczony dla młodzieży szkolnej, zawierający melodie 88 pieśni z dodatkiem najpotrzebniejszych modlitw i ułożony według roku kościelnego. Pierwsze wydanie śpiewnika (1905) ukazało się nakładem 10 000 egzemplarzy i rozeszło się w ciągu czterech tygodni, zaś drugie wydanie, poprawione i powiększone (ponad 300 str.) ukazało się w 1906 r. Łącznie *Śpiewnik kościelny* do 1911 r. został wydany cztery razy. Od ok. II 1910 r. ks. N. zaczął podupadać na zdrowiu, IX 1911 r. otrzymał roczny urlop zdrowotny. Mimo przeprowadzonej operacji, zmarł 1 X 1911 r. We wtorek, 3 X, pod przewodnictwem bpa Karola Józefa Fischera i z udziałem licznych wiernych, odbył się jego pogrzeb. W czasie pogrzebu chór katedralny wykonał m.in. *Requim* J. Verhulsta. SP 1897, s. 39; Toż, z lat 1898, s. 38; 1900, s. 102; 1901, s. 44; 1902, s. 44; 1903, s. 44; 1904, s. 46; 1905, s. 46; 1906, s. 46; 1907, s. 46; 1908, s. 46; 1909, s. 46; 1910, s. 46; 1911, s. 46; 1912, s. 314; GK 7 (1899), nr 23, s. 187; Toż, z lat (1900), nr 2, s. 15; 8 (1900), nr 37, s. 367; 13 (1905), nr 52, s. 543; 16 (1908), nr 23, s. 278; 18 (1910), nr 44, s. 550; 19 (1911), nr 38, s. 471; 19 (1911), nr 38, s. 471; 19 (1911), nr 42, s. 518; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; *Seminarium chłopców w Przemyślu*, KDP 2 (1902), z. 11, s. 442; *Sprawozdanie Zarządu Seminarium chłopców za rok szkolny 1902/3*, KDP 3 (1903), z. 12, s. 459; *Sprawozdanie Zarządu Seminarium chłopców za rok szkolny 1904/5*, s. 412; *Sprawozdanie Zarządu Seminarium chłopców za rok szkolny 1905/6*, KDP 6 (1906), z. 6, s. 367; *Rozmaitości*, KDP 5 (1905), z. 12, s. 414; Toż, 6 (1906), z. 4, s. 242; Federkiewicz, art. cyt., s. 70; Turzyński, *Sprawozdanie... rok szkolny 1909/10*, s. 690; *Śp. Ks. Jan Nikodemowicz*, KDP 11 (1911), z. 10-11, s. 610-612; Felczyński, art. cyt., s. 495-496, 506-508, 511, 513; Stodolak, dz. cyt., s. 47, 48, 54, 55, 77, 95, 97, 98; *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, opracował G. Mizgalski, Poznań 1959, s. 402.

¹²⁵ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; Zakup dla szkoły instrumentów dętych, a także nauka przez ks. Nikodemowicza w Seminarium chłopców na instrumentach dętych (*Sprawozdanie Zarządu Seminarium chłopców za rok szkolny 1904/5*, s. 412), pozwalają sądzić, że to właśnie on także w szkole organistowskiej nauczał gry na tych instrumentach.

stawie sprawozdań drukowanych w „Kronice diecezji przemyskiej” wiadomo, że ks. Jan Nikodemowicz jako dyrektor wiele zdziałał na rzecz szkoły organistowskiej, troszcząc się o odpowiedni budynek szkolny, przedmioty dydaktyczne (instrumenty muzyczne, książki, nuty), a także o potrzeby uczniów. W czerwcu 1908 r. odbył naukową podróż do opactwa benedyktynów w Beuron w celu zapoznania się z reformą wykonywania chorału gregoriańskiego oraz do Poznania w celu nawiązania kontaktów z ks. Józefem Surzyńskim (1851-1919) i zapoznania się z organizacją szkoły organistowskiej¹²⁶. Z końcem roku szkolnego w 1909/10 r. ks. Jan Nikodemowicz z powodu choroby zrezygnował z pełnionych funkcji w szkole organistowskiej¹²⁷.

W latach 1910-1914 funkcję dyrektora i nauczyciela szkoły, a także dyrektora chóru katedralnego sprawował ks. Leopold Turzyński¹²⁸. Zakres jego obowiązków jako nauczyciela, a także jego działania jako dyrektora szkoły, nie są nam znane.

¹²⁶ GK 16 (1908), nr 23, s. 278: „Ks. Jan Nikodemowicz, dyrektor chóru katedralnego w Przemyślu, otrzymał urlop na miesiąc czerwiec dla odbycia podróży naukowej, celem poznania niedawno wprowadzonego chorału tradycyjnego i urzędzenia szkół organistowskich”; Stodolak, dz. cyt., s. 54.

¹²⁷ Turzyński, *Sprawozdanie... rok szkolny 1909/10*, s. 690.

¹²⁸ Turzyński Leopold (1872-1942), nauczyciel, dyrygent. Urodził się w Jodłówce Tuchowskiej. Świecenia kapłańskie przyjął w 1896 r. Wikariusz: w Grodzisku (1897-1898), Sieniawie (1898-1902), Jarosławiu (1902-1906), Dobromilu (1906-1909), katedrze przemyskiej (1909-1912). Dyrektor chóru katedralnego (1910-1917) i Szkoły Organistowskiej (1910-1914), profesor śpiewu gregoriańskiego w Seminarium Duchownym (1910-1917). W czasie I wojny światowej, kiedy to organista katedry przemyskiej Jan Pacuła został powołany do wojska, pełnił w niedziele obowiązki organisty. Katecheta w szkole czteroklasowej dla chłopców i czteroklasowej dla dziewcząt w Ostrowie (1909-1911), w szkole im. Sienkiewicza w Przemyślu (1911-1929), w czteroklasowej szkole dla dziewcząt na Władyczu (1918-1929). Mianowany stałym katechetą w szkole ludowej (III 1911). Po przejściu na emeryturę (1929) mieszkał w Przemyślu. Podobnie jak jego poprzednicy udzielał się w Towarzystwie Muzycznym w Przemyślu. Zmarł 28 XII 1942 r. SP 1898, s. 140; Toż, z lat 1899, s. 112; 1900, s. 112; 1901, s. 112; 1902, s. 112; 1903, s. 108; 1904, s. 110; 1905, s. 110; 1906, s. 110; 1907, s. 78; 1908, s. 78; 1909, s. 78; 1910, s. 45; 1911, s. 46; 1912, s. 46; 1913, s. 46; 1914, s. 36; 1917, s. 32; 1919, s. 47; 1921, s. 44; 1923, s. 71; 1924, s. 92; 1925, s. 132; 1927, s. 155; 1928, s. 166; 1929, s. 167; 1930, s. 174; 1935, s. 123; 1938, s. 182; „Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1952”, s. 168; GK 19 (1911), nr 14, s. 172; Felczyński, art. cyt., s. 485; Stodolak, dz. cyt., s. 58, 83.

W 1914 r., po śmierci Jana Wójcika, kolejnym nauczycielem w szkole organistowskiej prawdopodobnie został Jan Pacuła, były uczeń tejże szkoły i absolwent konserwatorium¹²⁹.

2. Nauczyciele przedmiotów niemuzycznych

Powołana w 1838 r. szkoła organistowska w Przemyślu miała kształcić zarówno organistów jak i nauczycieli szkół parafialnych. W dostępnych źródłach brak jednak wiadomości o zakresie kształcenia pozamuzycznego i o nauczycielach przedmiotów niemuzycznych.

Obok przedmiotów muzycznych w szkole uczono także katechizmu i liturgiki. Do 1884 r. obowiązek ten spoczywał na księżach – wikariuszach parafii katedralnej. W roku szkolnym 1861/62 katechetą był ks. Gasparus Maxymowicz, w roku 1862/63 – ks. Juliusz Tranda, w latach 1863-1867 – ks. Ignacy Gdula, w roku 1867/68 – ks. Stanisław Kloczkowski, w latach 1880-1881 – ks. Franciszek Matwijkiewicz, w roku 1882/83 – ks. Władysław Gryziecki, w latach 1883-1885 – ks. Tomasz Mach¹³⁰. Po reaktywowaniu szkoły w 1889 r. nauczanie liturgiczne chłopców prowadził ks. Jakub Federkiewicz¹³¹. W latach 1900-1914 obowiązek nauczania katechizmu, liturgiki, a także języka polskiego i łacińskiego przyjęli alumni III roku Przemyskiego Seminarium Duchownego¹³².

Warunki przyjęcia do szkoły

¹²⁹ 27 III i 5 V 1914 r. w „Gazecie Kościelnej” ukazało się ogłoszenie o konkursie na posadę organisty przy kościele katedralnym, przy czym organista katedralny miał być także nauczycielem w szkole organistowskiej (*Konkurs na posadę organisty przy kościele katedralnym o.ł. w Przemyślu*, GK 22 (1914), nr 13, s. 154; GK 22 (1914), nr 14, s. 167: „[...] Uposażenie organisty stanowi: pensja roczna 600 K., mieszkanie z ogródkiem, wynagrodzenie za udzielanie nauki w szkole organistowskiej w kwocie 400 K., i osobne wynagrodzenie za granie Mszy nieobowiązkowych i za śluby. Podanie do ks. Sarny, proboszcza”). Jak wiadomo po Janie Wójciku posadę organisty katedralnego objął Jan Pacuła (Stodolak, dz. cyt., s. 58), stąd duże prawdopodobieństwo, że był, chociaż krótki czas (do końca roku szkolnego 1913/14), także nauczycielem w tejże szkole.

¹³⁰ *Szematyzm...*, SP 1862, s. 6; Toż, z lat 1863, s. 6; 1864, s. 6; 1865, s. 6; 1866, s. 6; 1867, s. 6; 1868, s. 6; 1880, s. 31; 1881, s. 31; 1883, s. 35; 1884, s. 36; 1885, s. 37.

¹³¹ Federkiewicz, art. cyt., s. 209.

¹³² Tamże, s. 210; Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448.

Warunki przyjęcia kandydatów w początkach działalności szkoły nie są nam znane, ale można przypuszczać, że nie były wygórowane. Kandydaci na pewno musieli mieć ukończone kilka klas szkoły parafialnej, pochodzić z katolickiej rodziny, zapewne głównie z samego Przemyśla i okolic oraz diecezji przemyskiej¹³³. Z całą pewnością od kandydatów nie wymagano przygotowania muzycznego, ani gry na instrumencie klawiszowym, czy wiedzy o muzyce¹³⁴. Było rzeczą zrozumiałą, że przed przyjęciem do szkoły sprawdzano słuch muzyczny, a pierwszeństwo przypuszczalnie mieli ci kandydaci, którzy byli uczniami starszych organistów. Prawdopodobnie nauka do upadku szkoły w latach 80. XIX w. była bezpłatna¹³⁵.

W r. 1889, kiedy to podjęto próbę wznowienia jej działalności, wobec kandydatów stawiano następujące wymogi:

1. wiek 12 – 14 lat;
2. dobry słuch i głos;

3. początkowa znajomość języka łacińskiego (w przypadku braku kandydatów posiadających początkową znajomość łaciny, stawiano warunek ukończenia czwartej klasy szkoły ludowej z dobrym wynikiem);

4. świadectwo moralności (od proboszcza)

Oprócz powyższych kryteriów przyjęci kandydaci zobowiązani byli do opłaty za naukę przynajmniej 3 zł za miesiąc w dwóch półrocznych ratach lub miesięcznie oraz posiadać na czas nauki w szkole niezbędną ilość odzieży, obuwia i zaopatrzenie w pościel. Ponadto władze diecezjalne poleciły duchowieństwu przedstawić kandydatów z ich parafii¹³⁶.

W sierpniu 1890 r. ordynariat biskupi podał do wiadomości, że *„oprócz zwykłych warunków, ten jedynie może być przyjęty, który 6*

¹³³ W piśmie z dn. 26 sierpnia 1875 r. do duchowieństwa szkoła organistowska nazwana jest jako Instytut diecezjalny, KKBP 1875, nr, 6, s. 6.

¹³⁴ Tamże, s. 5: *„...trudno żądać, aby kandydat, nie mający żadnych w swym zawodzie początków i przyrządów, w przeciągu dwuletniego kursu, większej części walcząc z potrzebami życia, na doskonałego organistę się wykształcił...”*.

¹³⁵ Tamże, s. 6-5; wydaje się być mało wiarygodną informacją, że: *„Od połowy 19. wieku dyrektor katedralnego chóru zajął się uczniami tej [organistowskiej] szkoły. Kto jednak chciał z jego mądrości korzystać, musiał mu zapłacić”*, Federkiewicz, art. cyt., s. 209.

¹³⁶ KKBP 1889, nr 3, s. 31-32; *Projekt...*, s. 27.

zł miesięcznie z góry opłacać zechce”¹³⁷. Możemy przypuszczać, że opłata za szkołę była barierą dla chłopców z biedniejszych rodzin, którzy chcieli podjąć naukę w szkole organistowskiej¹³⁸.

Biorąc pod uwagę wcześniej wymagany wiek kandydata na organistę 12-14 lat życia, oraz dwuletni pobyt w szkole, jej absolwenci mogli mieć 16-18 lat życia, co na pewno oceniano jako zbyt mało do objęcia posady organisty w parafii, toteż od 1906 r. podwyższono go do 17 lat, stąd w r. 1906 dyrekcja szkoły organistowskiej stawiała kandydatom następujące wymagania:

1. ukończony 17 rok życia;
2. muzyczny słuch i piękny głos;
3. zgłosić się osobiście w budynku szkolnym dn. 27 i 28 sierpnia¹³⁹

Podobna forma przyjęcia do szkoły istniała prawdopodobnie do 1914 r.

Uczniowie

1. Liczba uczniów

Liczba uczniów uczęszczających do szkoły w początkach jej działalności nie jest nam znana. W r. 1861 naukę pobierało 5 uczniów, w r. 1862 – 3 uczniów, zaś w latach 1863-1868 – 4 uczniów każdego roku¹⁴⁰.

W latach 70. XIX w. do szkoły uczęszczało rocznie 8 uczniów, a opuszczało ją co roku od 2 do 4 kwalifikowanych już organistów¹⁴¹.

W czerwcu 1885 r. władze diecezjalne podęły decyzję, że w szkole będzie się kształcić 4 lub 5 chłopców rocznie, jednak po wznowieniu jej działalności w październiku 1889 r., na początku roku szkolnego 1889/90 uczęszczało 11 uczniów, zaś ukończyło

¹³⁷ KKBP 1890, nr 9, s. 164.

¹³⁸ W latach 1885-1899 na targu w Przemyślu 100 kg żyta kosztowało ok. 7 zł, EznS 1 (1885), nr 3, s. 5; EP 4 (1899), nr 67, s. 3.

¹³⁹ Nikodemowicz, *Ze szkoły...*, s. 243.

¹⁴⁰ *Szematyzm...*, SP 1861, s. 6; Toż, z lat 1862, s. 6; 1863, s. 6; 1864, s. 6; 1865, s. 6; 1866, s. 6; 1867, s. 6; 1868, s. 6.

¹⁴¹ Stodolak, dz. cyt., s. 104; w roku szkolnym 1878/79 naukę pobierało ośmiu chłopców, *Z Przemyśla*, s. 139.

tenże rok szkolny – 14. W roku szkolnym 1890/91 naukę pobierało już 16 chłopców, z czego jeden kształcił się eksternistycznie, jeden w połowie roku z nieznanych nam przyczyn opuścił szkołę, jeden opuścił szkołę jako organista i otrzymał pracę w tym zawodzie ¹⁴². W roku szkolnym 1891/92 do szkoły uczęszczało 14 uczniów, w tym 7 zostało w tymże roku absolwentami. W roku szkolnym 1892/93 do szkoły uczęszczało znów 16 uczniów, z czego 4 zakończyło naukę w tymże roku i uzyskało świadectwa kwalifikujące do otrzymania posady organisty ¹⁴³.

Liczbę uczniów pobierających naukę w latach 1901-1913 przedstawia poniższa tabela ¹⁴⁴:

Rok szkolny	Rok nauki			
	I	II	III	Razem
1901/02	2	brak	3	5
1902/03	1	brak	7	8
1903/04	3	3	4	10
1904/05	1	5	3	8 ¹⁴⁵
1905/06	4	3	3	10
1906/07	3	4	2	9
1907/08	3	6	4	11 ¹⁴⁶
1908/09	3	4	4	11
1909/10	2	1	1	6 ¹⁴⁷

¹⁴² KKBP 1885, nr 7, s. 88; Toż, z lat 1889, nr 9, s. 113; 1890, nr 9, s. 163; 1891, nr 9, s. 160.

¹⁴³ Na dzień 19 października 1891 r. do szkoły uczęszczało 13 chłopców, KKBP 1891, nr 9, s. 161; Toż, 1893, nr 9, s. 99.

¹⁴⁴ Nikodemowicz, *Reorganizacja...*, s. 448; Tenże, *Szkoła...*, s. 369; Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 460; Tenże, *Sprawozdanie... r. 1903/04*, s. 404; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1904/05*, s. 413; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1905/06*, s. 638; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1906/07*, s. 498; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1907/08*, s. 389; Tenże, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1908/09*, s. 675; Turzyński, *Sprawozdanie... rok szkolny 1909/10*, s. 690; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1910/11*, s. 677; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1911/1912*, z. 1, s. 29; Tenże, *Sprawozdanie... za rok 1912/1913*, s. 343.

¹⁴⁵ Do szkoły przyjęto na początku roku szkolnego 9 uczniów, jednak jeden z nich po kilku miesiącach zrezygnował, Nikodemowicz, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1904/05*, s. 413

¹⁴⁶ W roku szkolnym 1907/08 przyjęto do szkoły 13 uczniów, jednak jeden z nich zrezygnował z nauki w szkole, a jeden został wydalony ze szkoły za lenistwo i złe zachowanie, Nikodemowicz, *Sprawozdanie... za rok szkolny 1907/08*, s. 389;

1910/11	6	1	1	8
1911/12	3	8	1	11
1912/13	3	6	7	16

Nie udało się nam dotrzeć do informacji, dlaczego w niektórych przypadkach liczba uczniów w roku poprzedzającym jest mniejsza od liczby uczniów w roku następnym (np. 1902/1903 na II roku brak uczniów, a w 1903/1904 na III roku – 4). Jedynym wytłumaczeniem jest przepuszczenie, że niektórzy uczniowie, być może synowie organistów, przychodzili z takimi umiejętnościami gry na organach, że przyjmowano ich od razu na II lub III rok.

Ilość uczniów uczęszczających do szkoły organistowskiej zależna była od funduszy szkoły jak i od wielkości pomieszczeń¹⁴⁸. W 1902 r. ks. Nikodemowicz wyraził chęć powiększenia pomieszczeń szkolnych tak, aby mogły one pomieścić przynajmniej 15 uczniów. W roku szkolnym 1912/13 kształciło się ich szesnastu¹⁴⁹.

2. Wykaz uczniów

Znane są nam nazwiska lub imiona i nazwiska niektórych chłopców uczęszczających do szkoły, a także niektóre wiadomości dotyczące ich nauki w szkole oraz wiadomości z ich życiorysu. Są to następujące osoby¹⁵⁰:

- Grzebyk – absolwent szkoły organistowskiej, w r. 1892 otrzymał świadectwo ukończenia szkoły z wynikiem celującym.
 Konior – absolwent szkoły organistowskiej, w r. 1892 otrzymał świadectwo ukończenia szkoły z wynikiem celującym.
 Martynowski – absolwent szkoły organistowskiej, w r. 1892 otrzymał

¹⁴⁷ W roku szkolnym 1909/10 prócz 4 stałych uczniów, w szkole 2 chłopców pobierało prywatną naukę na kilkutygodniowym kursie, który zakończyli egzaminem z wynikiem pomyślnym, Turzyński, *Sprawozdanie... za rok 1909/10*, s. 690.

¹⁴⁸ KKBP 1890, nr 9, s. 164; Toż, 1892, nr 7, s. 149; Nikodemowicz, *Szkoła...*, s. 369; Tenże, *Sprawozdanie... r. 1902/03*, s. 461.

¹⁴⁹ Tenże, *Szkoła...*, s. 369.

¹⁵⁰ KKBP 1892, nr 7, s. 148; GK 22 (1914), nr 13, s. 154; Toż, 22 (1914), nr 14, s. 167; Stodolak, dz. cyt., s. 58; Nie wiadomo, czy Franciszek Lityński był uczniem szkoły, czy tylko pośredniczył w znalezieniu posady organisty absolwentowi omawianej szkoły, GK 9 (1901), nr 17, s. 185: „*Organista kawaler z ukończoną szkołą organistowską w Przemyślu poszukuje posady na wsi lub mieście. Zgłoszenia: Franciszek Lityński w Stanisławowie*”; GK 11 (1903), nr 18, s. 190; Toż, 20 (1912), nr 19, s. 238; 20 (1912), nr 20, s. 249.

- świadczenie ukończenia szkoły z wynikiem dobrym.
- Obrębski – absolwent szkoły organistowskiej, w r. 1892 otrzymał świadectwo ukończenia szkoły z wynikiem dobrym.
- Pacula Jan – uczeń szkoły organistowskiej, absolwent konserwatorium. Po śmierci Jana Wójcika objął funkcję organisty katedralnego w Przemyślu. Był prawdopodobnie pod koniec roku szkolnego 1913/14 nauczycielem w szkole organistowskiej w Przemyślu. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska.
- Tęczar – absolwent szkoły organistowskiej, w r. 1892 otrzymał świadectwo ukończenia szkoły z wynikiem celującym.

Na podstawie sprawozdania dyrekcji szkoły z 1892 r. możemy wnioskować, że zarząd szkoły ujawniał nazwiska jedynie tych uczniów, którzy ukończyli szkołę z wynikiem celującym bądź dobrym¹⁵¹. Wydrukowanie tego typu ogłoszenia w czasopiśmie dla duchowieństwa, niewątpliwie wpływało pozytywnie na szybsze znalezienie dobrej posady przez młodych organistów.

Zakończenie

Założona przez bpa Michała Tomasza Korczyńskiego szkoła organistowska działała 76 lat (1838-1914) z przerwą w latach 80. XIX w., spowodowaną brakiem funduszy. Była to pierwsza diecezjalna szkoła organistowska w Przemyślu. W latach 1861-1914 uczęszczało do niej łącznie ok. 250 uczniów, zaś od początku jej działalności ok. 330. Założenie szkoły, jej reaktywacja w 1889 r. oraz reorganizacja w 1900 r. były dowodem troski władz diecezjalnych o poziom muzyki kościelnej na terenie diecezji przemyskiej. Dbalność ta była uwarunkowana ówczesnym stanem gospodarczym kraju¹⁵². Godna uwagi jest duża liczba fundatorów, z biskupami – Korczyńskim, Soleckim i Pelczarem, oraz duchowieństwem na czele dzięki którym głównie szkoła funkcjonowała.

Nauczycielami były osoby związane ze środowiskiem muzycznym Przemyśla. Ogromną wagę przywiązywano do warunków kształcenia młodzieży, zakupu i naprawy instrumentów, sytuacji

¹⁵¹ KKBP 1892, nr 7, s. 148.

¹⁵² Por. *Projekt...*, s. 26-27.

materialnej uczniów oraz wszechstronnego ich wykształcenia. Nie wiadomo jednak, w jakim stopniu powyższe aspekty wpłynęły na poziom kształcenia w szkole i jak duży wpływ wywarła ona na poziom muzyki kościelnej. Możemy jedynie przypuszczać, że szkoła przyczyniła się do poprawy sytuacji stanu organistowskiego w ówczesnej diecezji przemyskiej.

School of organ playing in Przemyśl (1838-1913)

Summary

This article is an attempt to show an outline of the history of the first diocesan school of organ playing in Przemyśl. The school was established by bishop Michał Tomasz Korczyński and was existing from 1838 to 1914 with a break in eighties of XIX century which was caused by money troubles. The main aim of the school was to teach organ players, who in the future could be teachers in parish schools. The program of the teaching was focused on music subjects (organ and piano playing, singing, theory of music, structure of organ) and other (religious education, Polish and Latin language). The pupils could also use wind instruments. Some famous teachers from Przemyśl were teaching there as for instance Franciszek Lorenz, father Jan Nikodemowicz. The school was attempt by persons aged 12 - 17. The school in its activity was teaching from three to sixteen pupils yearly. It was financed mainly by bishops of Przemyśl, clergy, individual benefactors, brotherhood *Boni Pastoris* and pupils. Poor pupils were exempt from part or totally payment.

The school had no big influence on the situation of the time of church music but it contributed to its improvement.